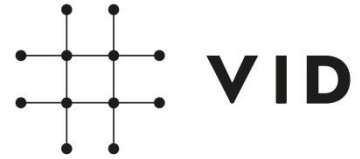

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
FOR TEOLOGI,
RELIGION OG
SAMFUNN

Konfirmantenes eller kirkens arena?

En analyse av tilnæringer til kristen etikk i lokale konfirmantplaner

Gaute Brækken

Veileder

Førstelektor Tron Fagermoen

VID vitenskapelige høgskole

MF vitenskapelig høgskole

AVH5070 Masteroppgave i diakoni (30 ECTS)

Master i diakoni

November 2020

Antall ord: 22 360

Forord

Det har vært et privilegium å få bruke tid til faglig arbeid med et tema jeg er opptatt av, i arbeidet med denne masteroppgaven. Jeg vil først takke MF og VID som med sine gode lærerkrefter har lagt godt til rette for vitenskapelig arbeid på diakonifeltet. Særlig vil jeg takke Morten Holmqvist som veiledet meg gjennom den tidlige fasen av masteroppgaveprosjektet med nyttig kunnskap om kirkelig arbeid for ungdom, og veilederen min Tron Fagermoen som blant annet har gitt uvurderlige bidrag gjennom faglig interessante diskusjoner og gode innspill om metodisk fremgangsmåte og etikk som fagområde. Til sammen har dette gitt meg en utbytterik læringsprosess på flere nivåer.

Jeg vil takke sykehjemsprest Lars Helge Myrset for å ha delt med meg sitt engasjement for etisk refleksjon i praksis. Hans tilnærming har vært et viktig bidrag til mitt valg av tema for oppgaven. Jeg vil også takke Kari Jordheim for alle gode innspill i den tidlige idéfasen av prosjektet, og rette en takk til skriveseminargruppa som penset meg inn på det sporet jeg til slutt valgte å følge.

Jeg må få takke ansatte ved Stavanger bispedømmekontor og i de fire menighetene som har bidratt med materiale til oppgaven for all velvillighet jeg har blitt møtt med.

Takk til medstudenter, kolleger, familie og venner for tålmodighet og gode bidrag til det ferdige resultatet. En stor takk til Larisa Sagranden for gode innspill mot slutten av arbeidet, og en særlig takk til Gunhild Hofstad, som har vist interesse for prosjektet, og som bidro med korrekturlesning i den viktige innspurten.

Sammendrag

Oppgavens hovedproblemstilling er: Hvilke tilnærminger til kristen etikk kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner i Den norske kirke? For å undersøke hovedproblemstillingen, er den brutt ned til to underproblemstillinger. Den første underproblemstillingen er: Hvilke syn på kristen etikk kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner? Den andre underproblemstillingen er: Hvilke begrensninger og muligheter ligger i konfirmantplaners tilnærming til kristen etikk? For å søke å finne svar på disse spørsmålene, er det gjort en forenklet dokumentanalyse og en tematisk analyse av lokale konfirmantplaner i fire menigheter i Den norske kirke.

Oppgaven er i hovedsak teoretisk, med en kvalitativ dokumentanalyse og teoridrevet tematisk analyse. Oppgaven har teoretisk utgangspunkt i tre hovedsyn på kristen etikk. I oppgaven analyserer og drøfter jeg innholdet i konfirmantplanene i forhold til kristen etikk.

I dokumentanalysen har jeg funnet tre typer innhold med relevans for kristen etikk i lokale konfirmantplaner: kirkens læringsmål, redskaper og metoder, og konfirmantenes tro og liv. I den teoridrevne tematiske analysen har jeg funnet tre tilnærminger til kristen etikk i lokale konfirmantplaner: Kristne verdier, anvendt etikk og etikk i praksis. Innenfor alle tre tilnærminger fant jeg eksempler det jeg har kalt etikk ovenfra, allmenn etikk og etikk nedenfra.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og problemstillinger.....	1
1.2	Aktualitet	2
1.3	Forskningsoversikt.....	3
1.4	Sentrale begreper	5
1.4.1	Kristen etikk	5
1.4.2	Lokal konfirmantplan	5
1.5	Plassering i fagfeltet diakoni	6
1.6	Plandokumenter i Dnk	7
1.6.1	Diakoniplanen	7
1.6.2	Trosopplæringsplanen	8
1.6.3	Lokale konfirmantplaner	10
1.7	Oppgavens forskningsdesign og struktur	10
2	Teori om kristen etikk	11
2.1	Etikk ovenfra	11
2.1.1	Åpenbaringsetikk	12
2.1.2	Dialektisk etikk	12
2.1.3	Etterfølgelseetikk.....	13
2.1.4	Kristen dydsetikk.....	13
2.2	Allmenn etikk	14
2.2.1	Kantiansk pliktetikk	15
2.2.2	Løgstrups relasjonsetikk.....	16
2.2.3	Kristen konsekvensetikk	16
2.3	Etikk nedenfra.....	18
2.3.1	Marginaliserte grupper	18

2.3.2	Konfirmantenes egne livserfaringer	20
3	Metode.....	21
3.1	Forskningsdesign: Dokumentanalyse og tematisk analyse	21
3.1.1	Dokumentanalyse	21
3.1.2	Tematisk analyse	22
3.2	Utvalg og innhenting av materiale.....	24
3.3	Fortolkning av tekst	26
3.4	Styrker og svakheter i valg av metode.....	26
3.4.1	Endringer underveis i arbeidet	27
3.4.2	Feilkilder	28
4	Dokumentanalyse og tematisk analyse	29
4.1	Dokumentanalyse	29
4.1.1	Kirkens læringsmål	30
4.1.1.1	Kirkens tro	30
4.1.1.2	Tilrettelegging og inkludering	30
4.1.1.3	Deltakelse og tilhørighet	32
4.1.2	Redskaper og metoder	32
4.1.2.1	Lese bibeltekster	33
4.1.2.2	Etisk refleksjon	33
4.1.2.3	Liturgi	34
4.1.3	Konfirmantenes tro og liv	34
4.1.3.1	Relevant for livet.....	34
4.1.3.2	Mangfold.....	35
4.1.3.3	Medvirkning og frivillighet.....	35
4.2	Kristne verdier	36
4.2.1	Etikk ovenfra	36
4.2.1.1	Etikk i Bibelen	36

4.2.1.2	Kristen lære	37
4.2.2	Allmenn etikk	37
4.2.2.1	Refleksjon over regler	38
4.2.2.2	Naturlige konsekvenser	38
4.2.3	Etikk nedenfra	39
4.2.3.1	Livet som kristen.....	40
4.2.3.2	Refleksjon over egne valg	41
4.3	Anvendt etikk	42
4.3.1	Etikk ovenfra	42
4.3.1.1	Menneskeverd	42
4.3.1.2	Forvalteransvaret.....	43
4.3.1.3	Seksualitet og samliv	43
4.3.2	Allmenn etikk	44
4.3.2.1	Inkludering	44
4.3.3	Etikk nedenfra	45
4.3.3.1	Rusmidler	45
4.3.3.2	Refleksjon over egne erfaringer	46
4.4	Etikk i praksis	46
4.4.1	Etikk ovenfra	47
4.4.1.1	Jesu disippel	47
4.4.1.2	Kristne praksiser	47
4.4.2	Allmenn etikk	48
4.4.2.1	Konfirmasjon som allment rituale.....	48
4.4.3	Etikk nedenfra	49
4.4.3.1	Inkluderende fellesskap.....	49
4.5	Oppsummering av hovedfunn	50

5	Drøfting	50
5.1	Begrensninger og muligheter.....	50
5.1.1	Kirkens læringsmål	51
5.1.1.1	Kirkens lære om tro og etikk	52
5.1.1.2	Respekt for mennesket og skaperverket.....	52
5.1.1.3	Kristne praksiser	52
5.1.2	Redskaper og metoder	53
5.1.2.1	Kontekstuell bibellesning.....	53
5.1.2.2	Etiske refleksjonssamtaler.....	53
5.1.2.3	Overgangsriter.....	54
5.1.3	Konfirmantenes tro og liv	54
5.1.3.1	Artikulere	54
5.1.3.2	Forstyrre	55
5.1.3.3	Ekspandere	55
5.2	Oppsummering av drøftingen	57
6	Oppsummering av oppgaven.....	57
6.1	Kristen etikk i lokal konfirmantplan.....	58
6.2	Konfirmantenes eller kirkens arena?	59
7	Litteratur.....	61

1 Innledning

1.1 Tema og problemstillinger

Hvert år deltar flere enn 30 000 15-åringere på konfirmasjonsundervisning i menigheter i Den norske kirke (Dnk). I 2019 ble 34 513 konfirmert kirkelig, noe som utgjør 54,4% av 15-åringene (Statistisk sentralbyrå, 2020). I konfirmasjonstiden kommer flere enn halvparten av norske ungdommer til kirken med sine mangfoldige liv. Hvordan de blir møtt i menighetene betyr mye for dem. Over lengre tid har jeg hatt et ungdomsdiakonalt engasjement i Dnk. Jeg har vært opptatt av å inkludere særlig sårbare ungdommer, å legge til rette for åpne samtaler mellom ungdommer om livsnære temaer, og har hatt et ønske om å bidra til å gjøre kirken mer relevant for ungdom. Masteroppgaven handler derfor om menighetenes møte med konfirmantene. Dette har jeg undersøkt gjennom å analysere lokale konfirmantplaner, med fokus på tilnæringer til kristen etikk.

Oppgavens hovedproblemstilling er: Hvilke tilnæringer til kristen etikk kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner i Den norske kirke? For å undersøke hovedproblemstillingen, er den brutt ned til to underproblemstillinger. Den første underproblemstillingen er: Hvilke syn på kristen etikk kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner? Den andre underproblemstillingen er: Hvilke begrensninger og muligheter ligger i konfirmantplaners tilnærming til kristen etikk? For å søke å finne svar på disse spørsmålene, er det gjort en forenklet dokumentanalyse og en tematisk analyse av lokale konfirmantplaner i fire menigheter i Dnk.

Det har vært tre grunner til at analysen skulle ha fokus på konfirmantplanenes tilnæringer til kristen etikk. For det første er kristen etikk et tema som berører mange sider av menneskelivet og samfunnslivet, og ulike sider ved kristen tro. Hvordan Dnk forholder seg til kristen etikk er noe det gjerne kan forskes mer på. For det andre er faget kristen etikk felles for flere kirkelige fagdisipliner som diakoni, teologi og religionspedagogikk. Kvalitativ forskning innen kristen etikk kan bidra tverrfaglig til det kirkelige forskningsfeltet. Den tredje grunnen til å velge etikkdimensjonen som fokusområde, har vært at det kan tilføre innsikt om menigheters trosopplæring og planarbeid, og gjøre kirkelig ansatte mer bevisste på hvilke tilnæringer til kristen etikk en velger og hvorfor.

1.2 Aktualitet

Ungdom og etikk er et aktuelt forskningsfelt i Norge, fordi nye fagplaner i skolen har medført endringer i KRLE-faget, og livsmestring er kommet inn i skolen som tverrgående perspektiv. Konfirmasjonsundervisningen ble aktualisert høsten 2020, da Bispemøtet i Dnk ga en uttalelse om konfirmasjon og konfirmasjonstid. I uttalelsen viste biskopene til konfirmasjon som allment kulturelt fenomen, som både en teologisk-kirkelig handling og en kulturell livsfaserite. Konfirmasjonens særstilling i kirkens trosopplæringsarbeid ble understreket. Biskopene uttalte at undervisningen skal gjenspeile konfirmantenes virkelighet, og være en positiv faktor i livene deres. De etterlyste inkluderende konfirmantopplegg som er en trygg og god læringsarena, og som gir gode opplevelser med mulighet for refleksjon og utvikling for alle, uavhengig av livserfaring og livssituasjon, kulturell tilhørighet, seksuell orientering eller funksjonsevne.

Dåp har synkende oppslutning. Et økende antall ungdom deltar i konfirmantundervisningen uten å være døpt. Omtrent 1000 døpes hvert år i forbindelse med konfirmasjon. Bispemøtet har fastholdt dåp som forutsetning for å delta i konfirmasjonshandlingen. Samtidig skal kirken raust ønske velkommen udøpte som søker konfirmasjon. Biskopene har oppfordret menighetene til at ungdom som ikke vil la seg døpe, og som har deltatt gjennom konfirmasjonstiden, kan få en god avslutningsmarkering i stedet for konfirmasjonsgudstjenesten (Bispemøtet, Dnk, 2020).

Behovet for livsfaseriter for ungdom i kirkelig regi utenom konfirmasjonsgudstjenesten representerer noe nytt i Dnk, og viser at konfirmasjonen har hatt og fortsatt kan ha en allmenn rolle. Konfirmasjonen i Norge har gjennomgått store endringer etter innføringen i 1736. Gjeldende retningslinjer finnes i dokumentet Plan for trosopplæring fra 2010 (heretter kalt trosopplæringsplanen). Kirkerådet for Dnk initierte i mars 2020 revisjon av trosopplæringsplanen, og ba om at forslag til revidert plan fremmes for Kirkemøtet i 2023 (Kirkerådet, Dnk, 2020a). Rammene for konfirmasjonstiden og innholdet kan bli endret i en revidert plan. Ungdommens kirkemøte har etterlyst livsnær undervisning og bedt om at temaet alkohol og rus tas inn i den reviderte planen (Ungdommens Kirkemøte, Dnk, 2020).

Bispemøtet har uttalt seg om at konfirmasjonstiden skal være en inkluderende og trygg arena. At biskopene ser behov for å understreke kirkens etiske forpliktelse til å ivareta ungdom som oppsøker kirken, kan henge sammen med en mangel på dette noen steder. En masteroppgave i diakoni viser:

Vi var jo konfirmanter, men... det var tøft. Jeg mener, etter at jeg snakket med henne (konfirmantlærer, anm) følte jeg meg enda mer alene, liksom. Jeg mener hun sa liksom at det var greit å mobbe meg, uten å si det, forstår du? Og selv om det var mye tull og frekke kommentarer og...kaos i konftimene skulle de liksom aldri ha noen andre der, eller snakke med foreldre. Jeg planla å dø da, og tenkte hver uke at dette var siste konfsamling ever, neste gang er jeg ikke levende mer, men... jeg var jo det. Jeg skulle ønske jeg ble trodd. Eller aller helst, jeg drømte om at noen skulle si ifra, ”hold kjeff” eller... tenk om kirka hadde sagt det, at de ikke tålte mobbing, at jeg ikke måtte gå men at jeg var viktig å passe på, at de måtte ta ansvar da, på en måte... (Amundsen, 2018, s. 52)

Sitatet fra den homofile informanten som ser tilbake på ungdomstiden sin opprører. Tenk om konfirmantlæreren kunne ha bidratt til å få slutt på mobbingen. Det finnes for lite kunnskap om hvordan konfirmanter opplever seg inkludert. Det trengs tverrfaglige og diakonifaglige studier. Revisjonen av trosopplæringsplanen er en god anledning for det.

1.3 Forskningsoversikt

Påstanden om at det trengs tverrfaglige og diakonifaglige studier om konfirmasjon, underbygges av databasesøk på relevant forskning som det gjøres rede for i dette delkapitlet. Oppgavens unike bidrag til fagfeltet vil være å studere konfirmasjonstiden i lys av kristen etikk, og bringe lokale konfirmantplaner inn som et materiale for forskning. Det er ikke funnet andre studier som har gjort dette. Oppgaven relateres til konfirmasjonsforskningen. Siden problemstillingen omhandler konfirmasjon i Dnk, er forskning gjort i andre land blitt utelatt fra oversikten. I forskningsoversikten finnes materiale om livsnær etisk refleksjon for ungdom, syn på læring og religion, og perspektiver på inkludering.

Publiserte artikler om lokale planer for trosopplæring finnes det flere av. I en av dem har en også sett på sammenhengen med annet planarbeid i menighetene (Birkedal & Austnaberg, 2017). De internasjonale konfirmantundersøkelsene i 2007–2008 og 2012–2013 der Norge har vært med, har blitt presentert i flere publikasjoner, og blitt vist til i mange artikler (Grimsby & Birkedal, 2020). Et av funnene har vært at konfirmantene synes det er viktigst å lære om livsnære temaer i konfirmasjonstiden, mens konfirmantlederne er mer opptatt av å formidle

grunnleggende trossannheter (Kielland, 2015). Dette peker i retning av kristen etikk i konfirmantundervisningen.

Fagartikler om læremateriell i konfirmantundervisningen har vært relevant å studere. I utarbeidelsen av lokale konfirmantplaner har en antakelig hentet inspirasjon fra konfirmantbøker. I en av artiklene hevdes det i hvert fall at konfirmantbøkene innvirker på temaene som blir tatt opp i konfirmasjonstiden (Johnsen et al., 2018). I en annen artikkel argumenteres det for at konfirmantbøkene har et narrativt univers som er atskilt fra aktuelle etiske og teologiske problemstillinger, og at bøkene ikke legger opp til fri meningsutveksling blant konfirmanter (Krupka, 2018). En studentoppgave har analysert hva konfirmantbøker formidler om seksualitet. Ingen av dem omtaler homofili, samboerskap eller overgrep. Bøkene forholder seg heller ikke til at konfirmanter kan være seksuelt aktive (Rotevatn, 2013). En fordypningsoppgave konkluderer med at det å bruke praksisfortellinger sammen med konfirmanter, er godt egnet til å skape samtaler med etisk refleksjon (Skogstad, 2019). En forskningsrapport om kristne organisasjoners undervisning for ungdom på rus- og samlivsfeltet, har vist at kristen ungdom etterlyser mer undervisning og veiledning om rusmidler og samliv. Ungdomslederne ønsker å satse mer på det. Å oppmuntre de unge til egenrefleksjon ses på som det viktigste målet for undervisningen. Undersøkelsen avdekker en viss spenning mellom vektlegging av teologi og egenrefleksjon i undervisningen (Botvar & Gresaker, 2015). Dette kan vise et behov for å legge mer til rette for livsnær etisk refleksjon for ungdom.

Konfirmasjonsstudier berører gjerne større faglige diskusjoner om hva læring er, og hva religion er. Det kunne vært relevant for oppgavens problemstillinger, men jeg har valgt å holde det utenfor oppgaven. En artikkel om dette som likevel skal nevnes her, har vist til at religion ikke er noe en passivt tilegner seg gjennom læring. Religion blir formet og konstruert når en gjør religion sammen. Konfirmasjon betraktet som kirkelig opplæringsvirksomhet, og som en offentlig og privat tradisjon, kan både peke i retning av en forståelse av religion som praksis, og av religion som noe eksistensielt. Religiøs læring er ikke noe som bare endrer deltakerne, det endrer også religionen (Holmqvist & Afdal, 2015, s. 1–2). Oppgaven har hentet inspirasjon fra dette synet på læring og religion.

En nyere undersøkelse av 14-åringers motivasjon for valg av konfirmasjon, viser at de fleste som ønsker kirkelig konfirmasjon er veltilpassede ungdommer uten så mye refleksjon over tro

og eksistensielle spørsmål. Studien viser stor variasjon i hvem 14-åringene er, og at det også er en andel av de mest sårbare 14-åringene som deltar i kirkelig konfirmasjon (Grimsby & Birkedal, 2020). Det er skrevet en fagbok med diakonale refleksjonsartikler og forskningsartikler om inkludering av sårbare barn og unge på trosopplæringsarenaene. Av særlig relevans for konfirmantarbeidet er påstanden om at unge som sliter psykisk, relasjonelt eller kognitivt, eller som har det vanskelig hjemme, har tros- og livserfaringer som er uunnværlige for kirken når den skal lære å være kirke (Engedal et al., 2015, s. 53). Dette er perspektiver på inkludering med relevans for oppgaven.

Etter å ha plassert oppgaven i et forskningsfelt, vil begrepene kristen etikk og lokal konfirmantplan bli definert.

1.4 Sentrale begreper

1.4.1 Kristen etikk

Etikk er lære om normer, verdier og holdninger. En utledning av ordet etikk vil på norsk dermed gi omtrent denne betydningen: lære om hva som regnes for å være normal og ønskelig oppførsel innenfor et system (Caprona, 2013). I oppgaven brukes en vid forståelse av etikk, i tråd med mange faglige fremstillinger av etikk. Etikk blir i oppgaven definert som systematisert tenkning om det som kjennetegner en god handling, et godt menneske, et godt liv og et godt samfunn (utviklet fra en definisjon av etikk brukt i undervisningen ved MF av T. Fagermoen). Både teoretiske og praktiske temaområder kan ha en etisk dimensjon ved seg, uten at en snakker om det under overskriften etikk. Etikk er mer enn refleksjon over etiske hverdagsdilemmaer. Etikk kan eksempelvis handle om verdiladet språkbruk, ivaretagelse av brukeres autonomi (profesjonsetikk) og etterrettelighet i forskning (forskningsetikk).

Med kristen etikk menes etikk som definert over, innenfor en kirkelig eller kirkefaglig sammenheng.

1.4.2 Lokal konfirmantplan

I oppgaven brukes begrepene trosopplæring og konfirmasjon slik de brukes i Dnk. I trosopplæringsplanen i Dnk kalles tiltaksplan for konfirmantarbeidet for plan for konfirmasjonstiden (Kirkerådet, Dnk, 2010, s. 39). Menighetene som analys materialet kommer fra kaller dokumentene sine for plan for konfirmantarbeid, plan for konfirmanter og

lokal plan for konfirmasjon. I oppgaven forenkles dette til å bruke begrepet lokal konfirmantplan som samlebetegnelse, noen ganger også kun ordet plan, i sammenhenger der det er entydig hva som menes. Det som disse dokumentene er en plan for, kalles i ulike kilder for konfirmasjonsundervisning, konfirmantundervisning, konfirmasjonstiden, konfirmasjonsforberedelser, konfirmantåret og konfirmantarbeid. Disse begrepene vil bli brukt om hverandre i oppgaven, med samme betydning.

Videre skal vi se på den diakonifaglige plasseringen av oppgaven.

1.5 Plassering i fagfeltet diakoni

En masteroppgave med ordet konfirmant i tittelen kunne ha hørt til kirkelige fagområder som religionspedagogikk og teologi. Oppgaven vil derfor bli plassert i diakonifaget gjennom en kort refleksjon over forholdet mellom diakoni og diakonivitenskap, forholdet mellom kristen etikk og diakoni, og forholdet mellom konfirmantarbeid og ungdomsdiakoni.

Diakoni er relasjonelle handlinger, mens diakonivitenskap er teoretisk refleksjon over diakoni. I noen fagkretser blir diakoni betraktet som et område innen praktisk teologi, mens andre ser på diakoni som et tverrfaglig emne, og ikke som et eget fagområde. Med en masterutdanning i diakoni i Norge, er diakonivitenskapen i ferd med å etablere seg som et selvstendig fagområde (Johannessen et al., 2009).

En kan tenke seg diakoniforståelse som et spekter med to ytterligheter. Den ene ytterligheten er at diakoni forstås som en måte å bringe evangeliet om Jesus til menneskene på. Den andre ytterligheten er å forstå diakoni som frigjøring av mennesket fra sosial nød, mishandling og undertrykkelse. I den første forståelsen handler diakoni om frelse, mens den andre forståelsen handler om diakoni som omsorg for alt det skapte. Et syn på mennesket som Guds medskaper som avhjelper både kroppslig og åndelig nød plasserer diakonien i Dnk et sted mellom disse to ytterlighetene (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 54–55). På tilsvarende måte finnes det ulike syn i kirken på hva kristen etikk er og skal være. I menigheter i Dnk finnes smale og bredere oppfatninger av diakoni. Diakoni kan være det som diakonen gjør i jobben sin. En annen forståelse er at «Ikke alt vi gjør i kirken, er diakoni, men det kan være diakoni i alt vi gjør» (Sverdrup & Jordheim, 2011, s. 71). Diakoni er først og fremst noe en gjør. Det kan føre til en noe annen diakonifaglig analyse av kristen etikk i lokale konfirmantplaner, enn om det for eksempel var en teologifaglig analyse. Å analysere diakoni i lokale konfirmantplaner kunne ha

gitt et litt begrenset resultat. En analyse med fokus på kristen etikk vil fange opp mye av det samme, men kan favne om mer av det som er relevant for diakonifaget.

Ungdomsdiakoni i Dnk er diakoni for ungdom. Flest ungdommer kommer i kontakt med kirkens diakoniarbeid gjennom konfirmasjonstiden. Alt konfirmantarbeid kan ha en ungdomsdiakonal dimensjon. Et eksempel på det kan være å legge opp til at konfirmasjonstiden skal være reelt inkluderende for hver enkelt.

1.6 Plandokumenter i Dnk

Lokal konfirmantplan er en av flere planer i Dnk. De to sentralkirkelige planene med mest relevans for oppgaven er Plan for diakoni (heretter diakoniplanen) og trosopplæringsplanen. Disse tre planene og forholdet mellom dem vil kort bli presentert her.

1.6.1 Diakoniplanen

Diakoniplanen har som visjon: «Guds kjærlighet til alle mennesker og alt det skapte, virkeliggjort gjennom liv og tjeneste.» Et sitat fra planen viser til en etisk utfordring med hvordan vi forholder oss til samfunnsstrukturer som opprettholder urettferdighet, og hvordan en gir medbestemmelse:

Man utfordres til å være bevisst på rådende maktforhold, til å utfordre strukturer som fremmer urett og til å gi rom for de stemmene som vanligvis ikke blir hørt. Mennesker som er personlig berørt av utfordringene, er sentrale aktører i prosessen med å definere problemer og løsningsstrategier. (Kirkerådet, Dnk, 2020b, s. 9).

Sitatet er utformet på en måte som tyder på at det er knyttet til mennesker i samfunnet utenfor kirken. Det kan være like aktuelt for diakonien å jobbe med maktforholdene innad i kirken. Menighetens fellesskap skal ha plass til unges liv og erfaringer. Konfirmasjon nevnes i diakoniplanen konkret som eksempel på en kirkelig handling der kirken kommer i berøring med mennesker i ulike livssituasjoner, og der kirkens betydning for folk i lokalmiljøet er ekstra tydelig. Diakoniplanen viser til at kirken forstår mennesket som avhengig av relasjonene til seg selv, til Gud, til medmennesker og til resten av skaperverket. Våre etiske forpliktelser gjelder både individuelt og for oss som fellesskap (Kirkerådet, Dnk, 2020b).

Menighetens planer er verktøy for hele menigheten og må være tilgjengelig for alle. [...] Lokale planer vedtas av menighetsrådet [...] I alt planarbeid i menigheten er det et mål å tenke tverrfaglig. Trosopplæring, gudstjenester, kirkemusikk og kultur styrkes ved å knytte det til det diakonale. På samme måte kan diakonale tiltak styrkes gjennom tverrfaglig tenkning. (Kirkerådet, Dnk, 2020b, s. 17).

Dette utdraget fra diakoniplanen viser hvordan Dnk sentralt ser for seg forholdet mellom de ulike planene i menigheten. Planene skal ses i sammenheng, og menighetsrådet må tenke tverrfaglig når lokale planer vedtas. Med en slik tankegang vil det være naturlig å tydeliggjøre diakoniens plass i trosopplæringen lokalt.

1.6.2 Trosopplæringsplanen

Trosopplæringsplanen har som mål at alle døpte mellom 0 og 18 år skal få systematisk trosopplæring. Konfirmasjonstiden er tatt inn som en del av denne planen. Fokus for konfirmasjonstiden er å gi et møte med og en helhetlig oversikt over troens dimensjoner av fellesskap, praksis og innhold, i dialog med konfirmantenes livsspørsmål. «Målet for konfirmasjonstiden er å vekke og styrke troens liv som gis i dåpen, slik at de unge kan leve sitt liv i forsakelse og tro, tilbedelse og tjeneste som Jesu Kristi disipler i hjem, menighet og samfunn.» (Kirkerådet, Dnk, 2010, s. 23.). En kan betrakte trosopplæringsplanen som en læreplan for menighetenes konfirmasjonsundervisning, som en aktør i hvordan ungdom lærer religion (Holmqvist & Afdal, 2015, s. 5). Trosopplæringen skal være en stedegen, inkluderende og tilrettelagt dannelsesprosess, med preg av totalformidling om kristen tro i fellesskapet, der oppdragelse, undervisning og formidling av kultur og tradisjoner inngår. Voksne skal ivareta barn og unges medansvar, medvirkning og delaktighet gjennom å legge til rette for læringsaktiviteter i et læringsmiljø, men hvem som er lærer og hvem som er elev skal variere i samspillet mellom de delaktige i læringsprosessen. En skal få prøve ut sine spørsmål og tanker gjennom samtaler, for å få hjelp til livstolkning i lys av kristentroen, og for å bli utfordret til etisk refleksjon og handling. Trosopplæringen skal også stimulere til allmenndanning, åndelig og personlig vekst og ansvarlig livsførsel (Kirkerådet, Dnk, 2010).

I Dnk har konfirmasjonen siden 1981 fremstått som en forbønns- og velsigneshandling. Det blir bedt for konfirmanten, og kirken bekrefter at konfirmanten er døpt til et liv i Kristus. Konfirmasjonstiden i forkant er en læretid som utfordrer konfirmantene til å bekjenne tro,

gjennom at en erfarer og reflekterer rundt tro og kirkelig tilhørighet. Konfirmasjonstiden skal være på minst åtte måneder, og ha et omfang på 60 timer. I tillegg til tradisjonell undervisning kan konfirmasjonstiden bestå av involverende arbeidsmåter, slik som leiropphold, samtalegrupper, interessegrupper og tjenesteoppgaver. Historisk var konfirmasjonen en livsrite for å markere overgangen fra barn til voksen. Nåtidens lange ungdomsfase gjør at konfirmasjonen ikke har den samme funksjonen i samfunnet i dag, men konfirmasjonen fungerer fortsatt som overgangsrite. I Norge blir en myndig i religiøs forstand når en fyller 15 år, og konfirmasjonstiden kan ses på som myndiggjøring av kirkemedlemmene. Konfirmasjonstiden kan være en anledning for ungdom til dialog og refleksjon om tro, verdier og veivalg for livet (Kirkerådet, Dnk, 2010, s. 23–24).

Trosopplæringsplanen har en oversikt over trosopplæringens innhold med tre mål, livstolkning og livsmestring, kirkens tro og tradisjon, og kristen tro i praksis. Under overskriften kristen tro i praksis, slås det fast hva barn og unge skal lære om etikk. De skal kunne det dobbelte kjærlighetsbudet, den gyldne regel og de ti bud. De skal arbeide med kristne verdier i relasjon til egen hverdag, og se etikkspørsmål i lys av tro og kristen frihet. Noen eksempler i planen på etiske spørsmål er fordeling, forbruk, samliv og livets ukrenkelighet. Sentrale kristne verdier oppgis å være solidaritet, tilgivelse og omsorg. Et gjennomreflektert verdigrunnlag skal gi ungdom retning for viktige livs- og verdivalg, og en verdiforankring som utrunder til å ivareta relasjoner og å møte livets utfordringer. Trosopplæringen skal bygge holdninger og identitet som kommer fellesskapet og individet til gode, gjennom deling av kristne verdier og tradisjoner (Kirkerådet, Dnk, 2010).

Trosopplæringsplanen oppfordrer til å la barn og unge delta i kirkens diakonale virksomhet, slik at de kan bli utfordret til et engasjement for andre. Diakoni knyttes til målene om å bidra til livsmestring og livstolkning. Barn og unge skal selv få oppleve omsorg og gjestfrihet, i både sorg og glede. De skal bli møtt og tatt vare på. Sjelesorg og symbolhandlinger nevnes som måter å gi hjelp til å uttrykke sorg og vonde følelser på. Barn og unge skal dele livets sårbarhet med hverandre. De skal samtale om livsspørsmål, utfordringer og kriser i livet. I trosopplæringen skal de utvikle et trygt selvilde, de skal utfordres til tjeneste og livsutfoldelse, og de skal etablere relasjoner. En diakonal trosopplæring omtales som evnen til å se, tolke og handle ut ifra livserfaringene til dem en møter. Overgrep, krenkelser og belastninger nevnes spesifikt som

noe en skal forebygge, og at en skal kunne fange opp og ivareta de som har slike erfaringer (Kirkerådet, Dnk, 2010).

1.6.3 Lokale konfirmantplaner

Alle menigheter i Dnk skal på bakgrunn av trosopplæringsplanen lage en lokal plan for trosopplæring som er vedtatt av menighetsrådet og godkjent av biskopen. Det skal i tillegg lages egne planer for tiltakene, som eksempelvis konfirmasjonstiden. I Stavanger bispedømme ble det i 2016 tatt initiativ til at alle menigheter skulle utarbeide en plan for konfirmasjonstiden som skulle godkjennes av biskopen, som et vedlegg til den lokale plan for trosopplæring. Den lokale planen skal revideres én gang i hver menighetsrådsperiode. Forrige godkjenning av lokale konfirmantplaner var i 1997. Konfirmantplanen ses som et verktøy og et styringsdokument, for å hjelpe menighetene til å nå sine mål. (Stavanger bispedømme, u.å.). Jeg kjenner ikke til om en har gjennomført tilsvarende godkjenning av lokale planer for konfirmasjonstiden i andre bispedømmer.

I tråd med John Goodlads læreplanteori kan en tenke seg at de lokale konfirmantplanene har fem nivåer. Det første er idénivået, de faglige idéstrømningene som ligger til grunn. Det andre er det formelle, nedskrevne dokumentet. Det tredje nivået er den oppfattede planen, den versjonen som de som skal ta planen i bruk forholder seg til. Den operasjonelle planen er det som faktisk blir gjennomført, mens det femte og siste nivået er den erfarte planen, det som konfirmantene opplever og lærer (Birkedal & Austnaberg, 2017, s. 194–195).

Oppgaven forholder seg til de lokale konfirmantplanenes andre nivå, det formelle nedskrevne dokumentet. Idénivået berøres også, gjennom antakelser om hva som kan ligge bak formuleringer i planene. Det betyr at analysen ikke kan si noe om den oppfattede planen, om hvordan konfirmasjonsundervisningen faktisk foregår, eller om hva konfirmantene sitter igjen med. Det kan være både en styrke og en svakhet.

1.7 Oppgavens forskningsdesign og struktur

Det er mange måter å gå frem på når en skal forske på kristen etikk i konfirmasjonsundervisningen. Oppgavens valgte forskningsdesign er dokumentanalyse og teoridrevet tematisk analyse, som gjøres kort rede for her. En kort gjennomgang av strukturen i oppgaven avslutter kapitlet.

Det valgte forskningsdesignet kombinerer en kortfattet dokumentanalyse med en teoridrevet tematisk analyse av lokale konfirmantplaner fra fire menigheter. Analysen gjøres som det en kan kalle et single-case study. Det innebærer å analysere de fire planene samlet, som om de var én plan. Det er valgt for å få nok materiale fra de kortfattede planene til å kunne gjøre en god analyse. Forskjeller mellom de lokale planene er ikke en del av analysen. Fordi de lokale konfirmantplanene er relativt like i sine tilnærminger til kristen etikk, ville et komparativt forskningsdesign gjort analysen mye mer kompleks å gjennomføre, uten å tilføre mye relevant informasjon. Mer om metodiske valg og begrunnelser kommer i kapittel tre.

Oppbygningen av oppgaven er slik at det starter med teorier for kristen etikk, som grunnlag for analysen. Deretter presenteres valg av metode i oppgaven. Så kommer analysen av de lokale konfirmantplanene med presentasjon av funn. Funnene drøftes deretter i et eget kapittel, og oppgaven oppsummeres til slutt.

2 Teori om kristen etikk

I dette teorikapitlet gjennomgås teorien som har blitt brukt i den teoridrevne tematiske analysen. Dette er den teoretiske bakgrunnen for underproblemstilling nummer to: Hvilke syn på kristen etikk kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner? Jeg har utarbeidet en tredelt kategorisering av kristen etikk, med tre hovedsyn jeg har valgt å benevne etikk ovenfra, allmenn etikk og etikk nedenfra. Inndelingen bygger på hvilken begrunnelsessammenheng den etiske tilnærmingen henter sitt normative rasjonale fra, og er blitt til i dialog med materialet gjennom analysen. Valg av teoretiske perspektiver har innvirket på analysen og på fortolkningen av funn (Johannessen et al., 2016, s. 44).

2.1 Etikk ovenfra

Kristen etikk er eksklusiv når det kommer til å ha Bibelen som normgrunnlag. Gudsforholdet som kristne har, og at Den hellige ånd virker i de troende, er en del av det spesielle grunnlaget. Det som jeg har valgt å kalle etikk ovenfra er kristen etikk med en religiøs begrunnelse. Dette hovedsynet på kristen etikk har jeg valgt å dele inn i fire varianter. Først gjennomgås åpenbaringsetikk, deretter dialektisk etikk, så etterfølgelsesetikk og til slutt kristen dydsetikk. Etikk ovenfra kan inneholde elementer fra flere av disse variantene, det er ikke absolutte grenser mellom dem.

2.1.1 Åpenbaringsetikk

En rendyrket åpenbaringsetikk vil innebære at kristen etikk ikke kan forstås som lik med eller som en variant av allmenn etikk. Et slikt ståsted kan ses på som et av ytterpunktene i kristen etikk, og kan finnes innen barthianske varianter av kristen etikk. Etikk og kristen tro kan ses som to sider av samme sak. Hva som er en rett handling vurderes i forhold til Guds vilje og krav, slik Gud har gjort det kjent gjennom åpenbaringen i Kristus. Syndige mennesker kan ikke vite hva som er etisk rett og galt ved å bruke fornuften (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 58–59).

2.1.2 Dialektisk etikk

Det jeg har valgt å kalle dialektisk etikk er en samlebetegnelse for varianter av kristen etikk som kombinerer etikk relatert til en guddommelig åpenbaring med universell etikk knyttet til skaperen og det skapte (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 55). En dialektisk etisk lesning av bibelske tekster kan bety å lese grunnleggende etiske normer, kriterier eller prinsipper ut fra Bibelen, for så å anvende dem på aktuelle etiske spørsmål (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 28–30). I en dialektisk etikk anses mennesket for å være et selvbevisst individ, et ansvarlig vesen som kan forpliktes etisk, en person som kan reflektere over seg selv og handlingene en gjør. Denne forståelsen av mennesket som person betoner menneskets frihet, kreativitet og ansvarlighet. I det ligger også at mennesket har fått et oppdrag av Gud om å forvalte skaperverket (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 70–71 og s. 107–111).

Den svenske teologen G. Wingren har utviklet en etikk som kan regnes som en form for dialektisk etikk. Wingren bygger på Luthers toregimentslære, at Gud styrer både kirken og staten. Gud handler med verden både gjennom loven og gjennom evangeliet. Loven knyttes ikke spesifikt til Jesus eller til kristendommen, men anses for å være universell og tidløs. Synd betraktes ikke som et moralsk begrep, men som et religiøst begrep. (Christoffersen, 2012, s. 146–150). Luther skal ha ment at de ti bud er uttrykk for loven fordi de er allmenne (Christoffersen, 2012, s. 152). Wingren vektlegger at også evangeliet har betydning for etikken. Han kobler fremveksten av helsevesenet til Jesu helbredelser i evangeliene. Wingren peker på at evangeliet kan ha en samfunnskritisk funksjon. Hos Wingren gir ikke troen bare motivasjon til å gjøre det som er godt, men troen gir også et nytt blikk for det gode (Christoffersen, 2012, s. 155).

2.1.3 Etterfølgelsesetikk

Etterfølgelsesetikk kan også kalles kristologisk etikk. Med det mener jeg former for kristen etikk som har Jesu liv som etisk forbilde. Dette er en retning innen kristen etikk som har fått større aktualitet i de senere årene, særlig blant ungdom. Hva ville Jesus gjort? er et spørsmål som brukes som hjelp til å velge det som forventes av en kristen. I Det nye testamentet tar en gjerne utgangspunkt i den etikken en kan lese ut av Jesu liv, hans handlinger og forkynnelse. I Bergprekenen (Matt 5, 17–48, Bibel 2011) radikaliserer og nytolker Jesus gamletestamentets etiske krav. Jesu solidaritet med de nødlidende og utstøtte står sentralt. Etterfølgelsesetikken inneholder også etikk for menighetsfellesskapet, regler for hvordan de kristne skal oppføre seg mot hverandre (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 25–27). Disippelskap og etterfølgelse kan handle om å vie livet sitt til å synliggjøre Guds rike her og nå, eller at en er med på å skape Guds rike på jorden. En skal elske sine fiender, og bidra til endring av samfunnet gjennom ikke-voldelig politisk aktivisme (Wells & Quash, 2010, s. 199–203).

2.1.4 Kristen dydsetikk

Det jeg har valgt å kalle for den kristne dydsetikken har noen likheter med etterfølgelsesetikken. Men der etterfølgelsesetikken bruker bibelfortellingene om Jesus som eksempel for etikken, har den kristne dydsetikken som sitt utgangspunkt den relasjonen kristne i et fellesskap har til den levende Gud. Deltakelse i kristne praksiser har en sentral plass. Dydsetikk fokuserer ikke på hva som er den rette handlingen, men ser på egenskapene hos mennesket som gjør valg og utfører handlingene. Gode mennesker gjør gode valg (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 76–77).

En dyd kan generelt sies å være en verdifull moralsk egenskap som vises igjen i en persons handlinger, i et fast atferdsmønster over tid. Når en i dydsetikken skal skjelne dårlige handlinger fra gode, viser en til dårlige eller gode holdninger. Oppøving av dydene er i seg selv et vesentlig poeng i dydsetikken. Gjennom å søke det gode livet, øker mennesket sin kunnskap om hva et godt liv består i. De gode dydene har en sosial funksjon, det er oppslutningen om dydene i en sosial sammenheng som avgjør at de er gode. Dydsetikk er dermed først og fremst kontekstuell, på godt og på vondt. Fellesskapet og tradisjonen plasserer menneskene i en fortellende kontekst, som en kan gå inn i og bruke i etisk sammenheng for å skape et bedre samfunn og et bedre liv (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 80–83).

S. Hauerwas har utviklet en kristen etikk som har den kristne menigheten som det grunnleggende fellesskapet. Menneskets karakter utvikles gjennom vaner, praksis og eksemplets makt. For Hauerwas er ikke det sentrale spørsmålet hva en skal gjøre, men hva slags fellesskap og hvilke mennesker vi skal være. Dydsetikk legger vekt på de gode holdningene i stedet for regler, verdier og forbildefortellinger (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 81–83). Innenfor dydsetikk vil en si at etikk ikke dreier seg om enkeltvalg, men om hvem en er. En skal oppfylle sine egenskaper og karaktertrekk i relasjon til andre. Oppøving av dyder har sin parallell til dannelsesbegrepet innen pedagogikken. Danning er en livslang prosess. Karakterdanning handler om utvikling av det vise menneske. Det finnes to ytterligheter i synet på danning. Enten danning som en helt åpen prosess, eller som en lukket prosess der det er gitt på forhånd hva slags danning en ønsker å bidra til (Afdal, 2014, s. 44–48).

Den kristne dydsetikken spiller på et historisk narrativ der kirken står mot det moderne sekulære samfunnet. Den ser tilbake på en tid der kirken definerte etikken, og i forventning om en tid der kirken igjen skal ha definisjonsmakten. Kirken må først og fremst være kirke, og vektlegge at Gud fortsatt handler i historien. Det moralsk gode livet formes gjennom deltakelse i kristne praksiser. Kristne praksiser kan være bønn, sakramentene, bibellesning, skriftemål, fotvasking og forkynnelse. Gjennom praksisene lærer de kristne hvem de er, og er forbilder for verden utenfor. Kirken er sosialt arbeid, den har ikke et sosialt arbeid. Deltakelsen i kristne fellesskapspraksiser kan handle om å bygge karakter for å motstå fristelser. Det kan også handle om at en kan oppøve dydene gjennom gode handlinger som blir til gode vaner, fordi vanen og ikke bevisstheten styrer de fleste valg vi tar i hverdagen. Forståelsen av synd kan forklare at kristne mennesker også kan ta dårlige etiske valg. Synd betraktes som å tro at en har prestert å skape seg selv til et godt menneske (Wells & Quash, 2010, s. 180–199).

Videre vil det bli presentert tre versjoner av det hovedsynet jeg har valgt å kalle allmenn etikk.

2.2 Allmenn etikk

Det jeg har valgt å kalle allmenn etikk er versjoner av kristen etikk som relateres til det universelt menneskelige. Disse variantene av kristen etikk har ambisjoner om å være allmenngyldige, at de gjelder like mye for alle mennesker, uavhengig av tro. Det er ikke det samme som at etikken faktisk er allmenn, at alle mennesker ville kunne gi sin tilslutning til den. Det er en stor diskusjon om det er mulig å lage en universell etikk, og om det i det hele tatt er

ønskelig med en slik etikk (Asheim, 1994, s. 18–19). I allmenn etikk legger jeg etikk som relateres til menneskets fornuft og menneskets grunnleggende livsvilkår. Det er former for etikk som hevder å være allmenngyldige, og som kommer fra kristent tankegods. Allmenne begrunnelser for kristen etikk baserer seg på den kristne skapertanken, at alt og alle er skapt av Gud, og at Gud skaper fortsatt. Den allmenne lov baserer seg på at alle mennesker er skapt i Guds bilde. Samfunnet, livsvirkeligheten og samvittigheten formidler lovens krav til alle (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 40–54).

Jeg vil først gjøre rede for kantiansk pliktetikk, deretter for Løgstrups relasjonsetikk, og til sist for kristen konsekvensetikk.

2.2.1 Kantiansk pliktetikk

Kantiansk pliktetikk, etikk slik filosofen I. Kant formulerte det, er en form for regeletikk. I en slik form for etikk er det prinsipper eller kriterier for hva som er rett og galt, uavhengig av hvilke konsekvenser handlingen får. Et eksempel er prinsippet om å ikke skade. Kant henter prinsippene fra menneskets fornuft og samvittighet, og tillegger dermed samvittigheten moralsk autoritet. Kant formulerte en kategorisk pliktetikk. Etske forpliktelser må gjelde for alle mennesker uten tanke på egen nytte, og etikken må forankres i fornuften, i samsvar med universelle etiske prinsipper. Det som avgjør om en handling er rett eller gal, er om det kunne vært en allmenn lov. Dette kalles det kategoriske imperativ (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 77–79).

Kant avviste å bruke Gud som sannhetsvitne for hva som var rett og galt. Han avviste også bruk av observasjoner av hva som gir gode og dårlige utfall (gjerne hva som gir størst glede) som mål på rett og galt. I stedet vektla han moralsk rasjonalisme, at en kunne komme frem til hva som er rett og hva som er galt gjennom abstrakt refleksjon. De rette handlinger skulle være bygget på rett intensjon, som er plikt. En variant av Kants kategoriske imperativ er at ethvert menneske skal behandles som et mål i seg selv, og aldri bare som et middel. Det anses som en menneskelig plikt å gå foran som et godt eksempel, og å behandle alle andre som om de også følger denne regelen. Kantiansk pliktetikk forutsetter et fritt, rasjonelt og handlende subjekt, som kan ta valg uavhengig av omstendighetene. Menneskets frihet og rasjonalitet ses på som to sider av samme sak, fordi menneskets drifter og begjær truer dets autonomi. Kant forutsetter

at alle regler som gjelder kristne også skal gjelde for alle andre (Wells & Quash, 2010, s. 121–124).

2.2.2 Løgstrups relasjonsetikk

Relasjonsetikk er en nyere tilnærming til etikk, der målet for godt og ondt er hva som skaper et godt samfunn for mennesket. Fokuset i denne tilnærmingen til etikk er rette relasjoner mellom mennesker, og ikke det enkelte mennesket som et rasjonelt vesen som tar valg. Det er kravene i møte med andre mennesker som avgjør hvilke valg en tar, det skjer gjerne spontant uten refleksjon.

Den danske teologen K. E. Løgstrup kan regnes som grunnleggeren av relasjonsetikken. Han er kjent for den etiske fordring, som sier at når du har med et annet menneske å gjøre, så bærer du alltid litt av dets liv i din hånd. Løgstrup forankrer sin etikk fenomenologisk til de spontane livsytringene, og ikke til en kristen åpenbaring. Han mener at etikken er allmenngyldig, og knytter sin etikk til skaperen og det skapte, og ikke til åpenbaring i bibeltekstene (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 56–57). Løgstrups etikk kobles til den jødiske moralfilosofen Levinas sin nærhetsetikk. Levinas tar utgangspunkt i de krav og behov som vi kan lese ut av den annens ansikt når vi møter et annet menneske (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 56).

Relasjonsetikken har som utgangspunkt at alle mennesker har en grunnleggende tillit til medmenneskene. Den etiske fordring er ubetinget, og gjelder alle. Relasjonsetikken tar utgangspunkt i at mennesket er skapt, men forutsetter ikke en tro på eller en relasjon til en eventuell skaper. Det kan derfor sies å være en allmenngjort kristen etikk (Afdal, 2014, s. 30–51). I motsetning til etikk med regler for å handle rett, tar relasjonsetikken høyde for at enhver handling gjennomføres av en bestemt person i en bestemt situasjon. Sammenhengene en står i avgjør hvilke mulige valg en har (Wells & Quash, 2010, s. 132–141).

2.2.3 Kristen konsekvensetikk

Konsekvensetikk handler om mål og middel, med vekt på handlingenes gode eller onde resultat. Hvilken verditeori en velger vil avgjøre hva slags konsekvensetikk en kommer frem til. Jeg har valgt å plassere kristen konsekvensetikk under hovedsynet allmenn etikk, og vil derfor skissere en variant som bygger på kristne verdier som samtidig kan sies å være allment aksepterte. En slik versjon av allmenn etikk kan ha noen likheter med den dialektisk etikken jeg tidligere har presentert. I konsekvensetikken dreier det seg ofte om grader av gode eller mindre gode

konsekvenser, og det kan derfor være vanskelig å sette absolutte skiller mellom galt og rett (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 83–85).

Konsekvensetikk trenger en verditeori for å beregne gode eller dårlige konsekvenser av handlinger, og for å sikre at konsekvensene ikke er i konflikt med det en ønsker å fremme eller verne. Hvilke verdier som er viktigst å ivareta er et ideologisk spørsmål. Innenfor en variant av konsekvensetikken som kalles regelutilitarismen, kan en formulere regler for hvilke handlinger som er etisk akseptable og ikke, ut ifra en samlet vurdering av hva slags konsekvenser et sett av handlinger normalt fører til. Det er dermed ikke handlingene i seg selv som vurderes i hvert enkelt tilfelle, men reglene som styrer handlingene. Disse reglene skiller seg fra pliktetikken regler ved at de ikke er uforanderlige og gitt på forhånd. Reglene kan endres etter som en ser konsekvensene av handlingene som reglene fører til. Innenfor kristen etikk kan en sette opp en verditeori for slike regler, men det vil være vanskelig å skape konsensus om hvordan en slik verditeori skal formuleres. En finner mange verdier i Bibelen som er egnet å bruke, men ikke en entydig rangering av hvilke verdier som er viktigst, og hvilke som er mindre viktige, som alle kristne kan enes om. Dermed vil en kristen konsekvensetikk se nokså ulik ut avhengig av hvilken kristen sammenheng den er formulert i, og hvilket syn en har på forholdet mellom bruk av Bibelen, teologi, etikk og kristne verdier (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 83–85).

Konsekvensetikk kan være situasjonsbestemt. Hva som er best å gjøre vil avhenge av den unike situasjonen. Dersom konsekvensetikk skal være universell, må den ha en verditeori med verdier som kan sies å være gyldig for alle mennesker, til alle tider. Det er derfor en mulig konflikt mellom det at hver situasjon etisk sett er unik, og det allmenngyldige. Som jeg har vært inne på, er det mulig å sette opp regler innenfor konsekvensetikken. En regel som kan ta høyde for det unike i hver situasjon, og samtidig gjøre krav på å være allmenn, kan for eksempel være regelen som sier at en i enhver situasjon skal velge det som i størst grad fremmer det felles beste (Wells & Quash, 2010, s. 124–132).

Det kan stilles spørsmål ved om etikk i det hele tatt kan ha noen overføringsverdi fra én persons liv til en annens. Om det gir mening å snakke om en universell og allmenngyldig etikk, eller om all etikk må være relativ og kontekstuell. Det siste hovedsynet innen kristen etikk som blir presentert vil hevde det siste, at etikken må komme nedenfra, fra det levde livet.

2.3 Etikk nedenfra

Det tredje hovedsynet på kristen etikk har jeg valgt å kalle for etikk nedenfra. I Bibelens evangelier løfter Jesus frem underprivilegerte i samfunnet som forbilder. «Den som ikke tar imot Guds rike slik som et lite barn, skal ikke komme inn i det.» (Luk 18,17, Bibel 2011). Dette er grupper som kan ha andre livserfaringer enn flertallet i samfunnet, og som dermed kan bringe inn andre syn på hva som kjennetegner en god handling, et godt menneske, et godt liv og et godt samfunn enn de etablerte. Marginaliserte grupper i samfunnet har kritisert at den rådende kristne etikken trenger å bli korrigert av mennesker med andre livserfaringer. Først gis det eksempler på hva disse stemmene kan bringe inn i etikken. Deskriptiv etikk, eller empirisk etikk, handler om hvordan noe faktisk er, hva slags holdninger og praksiser som finnes i samfunnet. En kan hevde at dette også kan være en kilde til hvordan noe bør være. Teorikapitlet avsluttes med hvordan konfirmanters livserfaringer kan være relevant for kristen etikk.

2.3.1 Marginaliserte grupper

Denne versjonen av kristen etikk kalles også for subversiv etikk, og henter tankegods fra feministisk teologi og frigjøringsteologi. Subversiv etikk er en samlebetegnelse for etiske tilnærminger som tar avstand fra en kristen etikk som er utformet av hvite, rike, heterofile, protestantiske menn fra Vesten. Den subversive etikken bringer maktkritiske perspektiver inn i den kristne etikken, fra de diskriminerte minoritetene selv. Hva som kan regnes for å være etisk godt, avhenger av den enkeltes ståsted, hvilket utgangspunkt en ser situasjonen fra. Klasse, etnisitet, kjønn, og funksjonsnivå og alder, utgjør fire perspektiver for denne etikken (Wells & Quash, 2010, s. 146–176).

Etisk refleksjon som tar utgangspunkt i sosial plassering, plasserer Guds handlinger i de undertryktes erfaringer. I frigjøringsteologien leser en bibelske tekster kontekstuellet på en måte som er frigjørende for leseren. Guds rike er her og nå, og frigjøringskampen er en del av kampen for å fremme Guds rike. En regner Gud for å stå på de undertryktes side. Frigjøringsteologer vil hevde at alle teologiske utsagn også er etiske. Et sentralt etisk spørsmål er om ulikheter mellom mennesker er bra, eller om det er noe vi skal jobbe for å unngå (Wells & Quash, 2010, s. 146–176). Bibelfortellinger brukes som inspirasjon for aktuelle etiske problemstillinger. (Heiene & Thorbjørnsen, 2011, s. 28–30).

Spørsmålet om klasse og klassekamp handler om mer enn fattigdom og rikdom, det handler om hvordan de privilegerte i samfunnet systematisk undertrykker og diskriminerer andre mennesker for å kunne opprettholde egne privilegier. Den subversive etikkens tilnærming til etnisitet og antirasisme gjelder både mellommenneskelig i et samfunn og mellom folkeslag globalt (Wells & Quash, 2010, s. 146–176).

Feministisk etikk inkluderer mennesker med ulike seksuelle orienteringer og varianter av kjønnsidentitet. Sentralt i feministisk etikk står kritikk av patriarkatet, en verden bestemt av og definert av menn. Liberal feminisme setter søkelys på menneskeverd, fokus på like rettigheter som stemmerett, og lik tilgang til abort. Den liberale feminismen relaterer seg til Kant og universelle rettigheter, og snakker om fornuft og eget valg, i motsetning til å kritisere urettferdige strukturer og systemer i samfunnet. Forskjellsfeminisme relaterer seg til et mer essensialistisk syn på kjønn. Forskjell mellom kjønnene i biologi og psykologi spiller en viktig rolle. Forplantningen er viktig, det naturlige er Guds vilje. Menns og kvinners ulike kjønnsroller ses på som naturlige og ikke som sosiale konstruksjoner. Radikal feminisme er sosialkonstruksjonistisk. Kildene til etikk kommer fra fortellingene i den aktuelle sosiale konteksten. Radikalfeminismen vil få slutt på patriarkatet representert ved det heterofile ekteskapet. M. Daly er blitt kjent for sitatet hvis Gud er mann, er mannen Gud. Det personlige er politisk, seksuell reproduksjon er en politisk kamparena. De som eier erfaringene har ansvar for å bringe sine erfaringer inn i den offentlige debatten (Wells & Quash, 2010, s. 146–176).

Subversiv etikk ser på personers funksjonsnivå som en del av det menneskelige mangfoldet, og peker på at funksjonshemmingen er samfunnsgitte begrensninger. Utryddelse og abort av personer med funksjonsvariasjoner eller en kur for funksjonsnedsettelsene, er de eneste medisinske svarene på samfunnets ekskludering av personer med funksjonsvariasjoner, og det er ikke gode svar. Ethiske spørsmål knyttet til aldring og funksjonsnivå berører blant annet eutanasi-problematikk og andre dilemmaer knyttet til menneskers autonomi og livets ukrenkelighet. Synet på barnet som noe annet og mer enn en umoden voksen er viktig for den subversive kristne etikken. Et barneperspektiv på verden og teologien kan påvirke kristen etikk (Wells & Quash, 2010, s. 146–176).

2.3.2 Konfirmantenes egne livserfaringer

Som en variant av etikk nedenfra, har jeg valgt å kalle empirisk tilnærming til kristen etikk for konfirmantenes egne livserfaringer. Empirisk etikk kan være en oppmuntring til å bringe konfirmantenes egne erfaringer inn i konfirmantundervisningen på en relevant og pedagogisk måte, som kan bidra til kreativ og utvidende refleksjon. Hva som er rett og galt, godt og ondt, er ikke nødvendigvis gitt på forhånd. Etikken blir til i en forhandling mellom de ulike aktørene i undervisningen, en forhandling som kan skje i en dialogisk samtale med etisk refleksjon, hvor en bygger bro mellom abstrakte teorier og praktisk virkelighet (Afdal et al., 2014). En kan se på dette som en etisk pedagogisk praksis hvor en trener på å oppøve konfirmantenes etiske dømmekraft.

Empirisk filosofi er basert på empiriske undersøkelser av etikk og moral i bruk, alt det mennesker bruker i hverdagen for å manøvrere moralsk i ulike sosiale praksiser. Charles Taylor argumenterer med at mennesker handler på grunnlag av praktisk fornuft. Etikk og filosofi kan bidra til å forstå og utvikle den praktiske fornuften. En relasjonell empirisk pedagogisk etikk har en blanding av handling, kropp, gjenstander og språk som basis for etikken. Det kan ses på som en måte å ekspandere relasjonell etikk i empirisk retning for å skape mulighetsrom for menneskene. Etikk og moral dannes og skapes, gjøres og forhandles, gjennom å artikulere, forstyrre og ekspandere. Rommet mellom aktørene får oppmerksomheten (Afdal et al., 2014).

Etikkteoriens skarpe skille mellom er og bør, det deskriptive og normative, søker empirisk etikk å svekke. Empirisk etikk bygger på at mennesker og grupper handler og tenker ved hjelp av redskaper, slik som språket og etiske begreper og teorier. En tar inn over seg at det skjer moralske forhandlinger i de kulturelle praksisene. Praksiser og kulturer er ikke statiske, gitte størrelser, men dynamiske og i utvikling. Hverdagen er ikke harmonisk, men er preget av motsetninger, spenninger, makt og konflikter som kan være en kilde til forandring og bevegelse. Empirisk etablert kunnskap om praksiser, og praksisdeltakeres oppfatning av og forståelse av de ulike praksisene, kan være en normativ ressurs. Etikk kan bidra til å gjenfortelle virkelighet og praksis på en slik måte at det skapes rom for manøvrering, forhandling og ekspansjon for menneskene. En slik etikk vil aldri komme frem til svar med to streker under. Det vil ikke være mulig å beskrive alt, men det vil alltid være mulig å lage flere beskrivelser. Økt forståelse kan bidra til nye handlinger. Nye handlinger kan bidra til ny forståelse, ny teoriutvikling og nye metoder (Afdal et al., 2014).

3 Metode

Metodekapitlet starter med en gjennomgang av oppgavens forskningsdesign, som er en kombinasjon av dokumentanalyse og tematisk analyse, med en separat presentasjon av hver av de to metodene. Så kommer en redegjørelse for materialet jeg har innhentet til analysen, og hvordan utvalget av materiale har blitt gjort. Deretter vises det kort til teori om tekstfortolkning, og kapitlet avsluttes med styrker og svakheter i de metodiske valgene.

3.1 Forskningsdesign: Dokumentanalyse og tematisk analyse

Den valgte analysemetoden er en form for systematisk tekstkondensering, gjennom å kombinere de to analysemetodene dokumentanalyse og tematisk analyse. Det er ikke gjort en åpen analyse, men en delvis teorigjort analyse, i en dialog mellom teorier om kristen etikk og analysen av materialet. Bruk av teori i analysen ble gjort for at funnene skulle være relevante for oppgavens hovedproblemstilling. Begge analysetilnærmingene ga funn med relevans for problemstillingen. De to måtene å analysere på beriket hverandre gjensidig og fikk frem nyanser en ellers kunne ha gått glipp av (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 143). Materialet har bestått av lokale konfirmantplaner fra fire menigheter. Analysen har blitt gjort som et såkalt single-case study. Det innebærer å analysere de fire planene samlet, som om de var én plan.

Kvalitativ metode ble valgt for å prøve å forstå fenomenet lokale konfirmantplaner mer inngående. Når det ikke finnes tidligere forskning om denne typen dokumenter å se til, var det nødvendig å gjøre en grunnleggende analyse. Når en ikke er interessert i spørsmål som hvor stor andel av menigheter i Dnk som underviser om samlivsetikk, eller hvor mange menigheter som underviser om samlivsetikk på en bestemt måte, har ikke kvantitative metoder vært relevante å benytte.

3.1.1 Dokumentanalyse

Her redegjøres det kort for dokumentanalyse som metode. Den valgte tilnærmingen er ikke en kritisk lesning for å finne tekstens kjernebudskap. Noe av det som kjennetegner analyse av dokumenter fremfor andre typer analyser, er at dokumentene en studerer er skrevet for et annet formål enn det forskeren bruker dem til (Thagaard, 2013, s. 59). I analysen må en vurdere forholdet mellom dokumentene i seg selv, og den virkeligheten dokumentene søker å beskrive. Tekster kan gripe inn i virkeligheten og forme den (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 85).

Dokumenter er altså ikke bare tekst. Dokumentenes kontekst må analyseres for å kunne forstå innholdet i dokumentene. Konteksten til dokumentet kan for eksempel handle om hvorfor, hvordan og av hvem et dokument er produsert, og hvordan det brukes (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 241–243). En dokumentanalyse kan svare på spørsmål som: Hvilken sjanger er teksten, hva slags fagkrets er den skrevet innenfor? Hvem er målgruppen for teksten, og hva er budskapet? Ved hjelp av disse spørsmålene kan en si noe om hva slags dokument en har med å gjøre.

En analyse er en spørsmålsdrevet prosess. (Johannessen et al., 2018, s. 21–22). Jeg startet dokumentanalysen med et foreløpig og ganske åpent spørsmål: Hva inneholder en lokal konfirmantplan? Jeg startet med å lese gjennom hver plan for seg, markerte viktige punkter i teksten, og noterte stikkord underveis i separat dokument. Så la jeg dem vekk, og gjentok prosedyren helt fra starten av. Denne gangen så jeg også på planene samlet, for å se etter likheter og forskjeller. Jeg identifiserte informasjon jeg savnet i dokumentene. Så begynte jeg å skrive ut det jeg mente å ha oppdaget i dokumentanalysen. Jeg gikk tilbake til dokumentene flere ganger underveis for å undersøke enkeltelementer og finne eksempler til analysen. Resultatene av analysen ble justert flere ganger underveis, før jeg til slutt landet på tre funn som beskriver innhold i lokale konfirmantplaner med relevans for kristen etikk. Analysen har blitt gjennomført med bevissthet om mulig påvirkning av kunnskap om konteksten dokumentene er blitt til i. En dypere forståelse av hva slags dokument en har med å gjøre, kan gi et bakteppe for tolkning av funn i en tematisk analyse.

3.1.2 Tematisk analyse

Den valgte metoden er en teoridrevet tematisk analyse, med en kombinasjon av induktiv og deduktiv tilnærming, altså en abduktiv metode (Johannessen et al., 2018, s. 37–38). Tematisk analyse er en distinkt metode innen kvalitativ analyse. Med tema menes en gruppering av data i materialet med viktige fellestrekk. Hvert tema er en kategori hvor en grupperer data med avgjørende likheter. Slik skaper en orden og får muligheter til å finne nye sammenhenger mellom data. Temaene skal til sammen svare på hovedproblemstillingen. En tematisk analyse gjennomføres i fire steg eller faser. Steg én er forberedelse, der en skaffer til veie og får oversikt over data som skal analyseres. Steg to er koding av data, der en fremhever og setter ord på viktige poenger i dataene. Steg tre er kategorisering, å sortere dataene i mer generelle temaer,

som er analysens funn. Steg fire er rapportering, som betyr å skrive frem funnene og hva de inneholder og betyr (Johannessen et al., 2018, s. 278–282).

I korte trekk besto gjennomføringen av den teoridrevne tematiske analysen i å følge de fire stegene i den analyseprosessen som er beskrevet. Jeg tok utgangspunkt i den første underproblemstillingen, hvilke syn på kristen etikk som kommer til uttrykk i dokumentene. I det første steget leste jeg grundig gjennom planene hver for seg, markerte tekst med relevans for etikk, og tekst med mulig relevans for etikk i en annen farge, og noterte litt underveis. Så skrev jeg en oppsummering av det jeg hadde funnet. Denne delen av prosessen gjorde jeg parallelt med at jeg jobbet med dokumentanalysen. Jeg fant raskt ut at et av de fire dokumentene hadde en annen form enn de tre andre, og at det ville gi en metodisk utfordring. I steg to startet jeg med datanær grovkoding av den markerte teksten. Underveis vurderte jeg tekst som allerede var markert, og supplerte med flere markeringer av tekst som kunne være relevant. Så kopierte jeg teksten i de tre dokumentene med samme format, inn i én tabell med to kolonner, for å lette arbeidet med koding. Dokumentteksten i venstre kolonne og kodingen i høyre kolonne. Underveis justerte og standardiserte jeg den datanære kodingen, og hadde et sideblikk til markeringer og grovkoding gjort for hånd i det fjerde dokumentet (Johannessen et al., 2018, s. 294).

I steg tre skulle jeg lage kategorier på grunnlag av kodingen. Jeg kopierte da kolonnen med koding inn i et regneark, sorterte alfabetisk og slettet alle dubletter. Deretter kopierte jeg ett og ett ord over i et nytt regneark, der jeg etter hvert plasserte ord som hørte sammen i fem ulike kategorier. Noen av kategoriene ble slått sammen, slik at jeg endte med tre temaer. Så grupperte jeg ordene under hvert tema, slik at jeg til sammen satt igjen med 20 undertemaer, det som i metoden kalles poenger. Underveis i prosessen vurderte jeg å endre underproblemstillingene, og jeg måtte gjennomgå teorikapitlet på nytt. I dialogen mellom den tematiske analysen og teorien oppdaget jeg at det kunne være hensiktsmessig å dele de 20 poengene inn i tre delkategorier. Disse er i samsvar med de tre hovedsynene på kristen etikk som jeg etter hvert kom frem til i teorikapitlet. Jeg stod igjen med tre temaer med 20 poenger til sammen, som var inndelt i tre hovedsyn på kristen etikk (Johannessen et al., 2018, s. 299).

Da jeg kom til steg fire og skulle beskrive funnene, så jeg at det var hensiktsmessig å slå sammen de 20 poengene til 16. Jeg gikk så tilbake til dokumentet med den første kodingen for

å velge ut gode og representative sitater fra konfirmantplanene som eksempler for å illustrere poengene. Noen steder var det helt opplagt hvilket sitat som ble valgt, mens det på andre ble en del av skriveprosessen å velge ut det sitatet som ble stående igjen til slutt. Benevnelsen på temaer og undertemaer har vært endret flere ganger underveis i analyseprosessen. Jeg har opplevd analysemetoden som et godt valg av fremgangsmåte. Den har vært passe avansert til å finne gode svar på oppgavens problemstillinger (Johannessen et al., 2018, s. 303).

3.2 Utvalg og innhenting av materiale

Valget falt på å analysere lokale konfirmantplaner av flere grunner. Fordi jeg ønsket en praksisnær tilnærming og fordi jeg ikke kunne se at noen tidligere hadde analysert lokale konfirmantplaner. Som omtalt i innledningskapitlet kjente jeg til at menighetene i Stavanger bispedømme hadde lokale konfirmantplaner som nylig var godkjent av biskopen, og jeg var trygg på at det var mulig å innhente materiale av tilfredsstillende kvalitet (Stavanger bispedømme, u.å.).

Jeg kontaktet Stavanger bispedømmekontor for å søke råd om innhenting av lokale planer, og for å spørre om planene var offentlig tilgjengelige. Jeg ble da anbefalt å starte med å kontakte fire menigheter for å be om å få planene tilsendt. Det gjorde jeg, og fikk raskt positivt svar om å delta i studien. I en kvalitativ studie med mål om dybdeforståelse, er et tilfeldig eller representativt utvalg av materiale ikke et mål. De fire menighetene ble ikke valgt fordi de er representative for alle menigheter, eller fordi de fanger opp alle ulike tilnærminger til konfirmantplaner i lokale menigheter, men fordi alle fire er typiske (Thagaard, 2013, s. 64). Et viktig utvalgsriterium var i tillegg at planene måtte være utfyllende skrevet, slik at det ble tilstrekkelig skriftlig materiale til å gjennomføre en analyse. Det medførte at relativt ressurssterke menigheter ble valgt ut. Utvalget representerer ikke ytterlighetene blant menigheter. Samlet sett mener jeg å ha grunnlag for å hevde at de gir et dekkende bilde av innholdet i lokale konfirmantplaner. Analysen gjør ikke krav på å presentere tilnærming til kristen etikk i alle lokale konfirmantplaner i Dnk, men hevder å kunne presentere tilnærminger til kristen etikk i mange konfirmantplaner. Bredden ville antakelig blitt større om en undersøkte planer fra ulike landsdeler.

En kunne vurdert det som en styrke for analysen om det var materiale fra flere enn fire menigheter. Da jeg hadde innhentet materialet, mente jeg at bredden og omfanget var stort nok

i henhold til oppgavens problemstilling (Thagaard, 2013, s. 64). Dersom planene hadde hatt for stort sprik i innhold, ville det ikke være hensiktsmessig å velge en single-case tilnærming. Jeg måtte da ha vurdert å gjøre en komparativ analyse der jeg sammenlignet likheter og ulikheter mellom menighetenes planer. Etter min vurdering kunne det som står i planene vært hentet fra flere av menighetene. Jeg har ikke identifisert noe som skiller seg vesentlig ut i planene. Jeg vurderte også å velge ut én av planene for analyse. Da risikerte jeg å få for lite materiale til analysen.

Når det gjelder samtykke til å delta i studien, har min vurdering vært at menighetene sa ja til å delta i studien da de ga meg tilgang til planen (Thagaard, 2013, s. 26–27). Ingen spurte om anonymisering i presentasjonen av resultater, men jeg har likevel valgt å ikke oppgi navnet på de fire menighetene, eller å identifisere funnene slik at det kan spores hvilke funn som hører til hvilken plan. Når jeg har valgt single-case tilnærming og ikke en komparativ analyse, vil jeg være tro mot den tilnærmingen og presentere de fire planene samlet som ett materiale. Jeg vurderte at forskningen ikke var søknadspliktig til NSD. Begrunnelsen for det var at materialet prinsipielt sett er offentlig tilgjengelige dokumenter som er godkjent av biskopen, og som kunne vært publisert på menighetenes hjemmesider.

Den 14. oktober 2020 var de lokale konfirmantplanene ikke gjort offentlig tilgjengelig på menighetenes nettsider. Selv om det betyr at jeg har analysert dokumenter som en ikke umiddelbart kan få tilgang til, mener jeg å ha oppgitt tilstrekkelig informasjon om hvordan utvalget er gjort til at det skal være mulig å ettergå funnene. Jeg vurderte å anonymisere planene og legge ved som vedlegg til masteroppgaven, men fant ut at det ble for omfattende, uten at det nødvendigvis tilførte oppgaven noe. At planene ikke er offentlig tilgjengelige, kunne vært et argument for å oppgi navnet på menighetene. Å identifisere menighetene kunne ført til en lite hensiktsmessig gjettelek der en prøver å koble sitater fra planene med hvilken menighet eller kirkelig medarbeider som har skrevet hva (Thagaard, 2013, s. 28–31).

Jeg har plassert menighetene i Stavanger bispedømme, fordi det var et poeng i seg selv at planene har vært gjennom en godkjenningssprosess, som kan øke kvaliteten på funnene. Det kan være relevant å kunne identifisere hvilken kirkelig kontekst som er analysert.

3.3 Fortolkning av tekst

I arbeidet med oppgaven har jeg nesten utelukkende forholdt meg til tekst. Jeg har tilegnet meg ny kunnskap gjennom å lese fagbøker. Internettsøk har medført skumlesning av nettsider og digitale artikler på let etter relevant informasjon. Jeg har studert uttalelser og plandokumenter, og ikke minst har jeg analysert grundig fire lokale konfirmantplaner. Samtidig har jeg i hele prosessen produsert tekst selv. Jeg har notert sentrale stikkord fra lærebøker og assosiasjoner jeg har fått, skrevet oppsummeringer av det sentrale i tekster jeg har lest, klippet og limt tekst fra konfirmantplanene i flere omganger i analysen, og ikke minst har jeg formulert og omformulert den teksten som er blitt til det endelige skriftlige produktet. Alt dette har bidratt i min prosess med å forstå konfirmantplanene, og har innvirkning på de funnene jeg til slutt har landet på å presentere.

Fortolkning av tekst handler om å forstå hva en tekst handler om, hvordan en gir teksten mening. Den såkalte hermeneutiske sirkelen er en modell for å forklare hvordan en hermeneutisk prosess for å forstå noe foregår. Enkelt forklart handler det om at en møter en tekst med en forforståelse. Forforståelsen kan bestå av erfaringer fra å lese liknende tekster, og forventninger om hva slags tekst en skal lese og hva den inneholder. På bakgrunn av forforståelsen har leseren noen spørsmål i møte med teksten. De svarene en får gjennom den måten en har valgt å lese teksten på, kan bekrefte forestillinger en hadde i utgangspunktet, eller de kan skape nye måter å forstå på og nye spørsmål. Til sammen gjør dette at forforståelsen en hadde før en leste teksten første gang, er endret. Det gjør at en kan oppfatte teksten annerledes neste gang en leser den, og få andre svar enn ved første gangs lesning. Slik fortsetter den hermeneutiske prosessen i hvert møte med teksten. De spørsmålene en stiller til teksten er gjerne preget av hva en ønsker å bruke teksten til (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 244–248). En fortolkningsprosess kan handle om å analysere delene i lys av helheten og se helheten i lys av delene.

3.4 Styrker og svakheter i valg av metode

Fordeler med et forskningsdesign der en analyserer tekst, er at en kan gjøre en inngående analyse av det som faktisk er skrevet, planens formelle nivå. I analysen må en anta at det som er skrevet er uttrykk for det som ansatte, råd og utvalg i menighetene vil med konfirmantene i konfirmasjonstiden, uten at andre informasjonskilder kan korrigere inntrykket. Som

utenforstående leser vil jeg kunne avdekke svakheter i planene når det fremstår uklart hva som menes, og jeg kan vurdere om planene har en form som gjør dem egnet til formålet.

Ulemper med et slikt forskningsdesign kan være at jeg misforstår hva som legges i begrepene i planene, og at det gir feil i analysen. Planene er nokså kortfattet, med en del stikkord. Det kan utgjøre en vesentlig forskjell i hva jeg legger i et tema ut ifra ordlyd og sammenheng, i forhold til hvordan jeg ville tolket en mer forklarende tekst. Intervjuer med forfatterne av planene kunne ha avdekket noen av disse misforståelsene, og gitt en mer presis analyse. Valg av forskningsdesign gjør at analysen ikke kan omfatte nivåer av planene som omfatter det oppfattede nivået, det operasjonelle nivået eller det erfarte nivået (Birkedal & Austnaberg, 2017, s. 194–195). Tilgang på slik informasjon kunne potensielt endre analysen mye. Jeg analyserer heller ikke læringsmetoder og læringssyn i planene, eller om de lokale planene omfatter det som konfirmanter bør få undervisning om i løpet av konfirmanttiden. Slike analyser ville også kunne gi relevant informasjon til mine problemstillinger, men faller utenfor rammene av denne oppgaven. At de formelle planene ikke brukes aktivt, eller at planene er revidert, kan utgjøre en stor forskjell på det som står i planene og slik konfirmasjonsundervisningen faktisk foregår i menighetene (det operasjonelle planet). Studier av lokale planer for trosopplæring viser at det oppleves ulikt i hvilken grad vedtatte planer skal være bindende for virksomheten (Birkedal & Austnaberg, 2017).

3.4.1 Endringer underveis i arbeidet

Underveis i prosessen ble tittelen på oppgaven og problemstillinger endret i tråd med funn i analysen. Den opprinnelige planen var å gjøre to tematiske analyser. Først en analyse av tilnærminger til etikk generelt, og deretter en analyse av tilnærminger til kristen etikk. Underveis så jeg at den første analysen ville bli overflødig, fordi materialet kun inneholdt etikk som relaterte seg til kristen etikk. I den tematiske analysen kom det frem et tydelig mønster i materialet med en tredeling av kristen etikk. Det førte til at jeg endret teorikapitlet slik at det ble i samsvar med funnene, noe som i sin tur igjen påvirket den endelige analysen. Underveis i prosessen så jeg behovet for å supplere den tematiske analysen med en forenklet dokumentanalyse, for å få bedre grep om materialet jeg analyserte.

Dersom jeg skulle gjort oppgaven på nytt, ville jeg ha startet tidligere med den tematiske analysen, og gjort den flere ganger for å kvalitetssikre funnene. Da kunne jeg ha endt opp med

en noe annerledes kategorisering av funnene. Jeg kunne også ha vurdert å gjøre en tematisk analyse av kristen etikk i sentrale dokumenter og uttalelser i Dnk, i stedet for i lokale konfirmantplaner. Det kunne gitt like interessante funn, samtidig som jeg ville fått mulighet til å gå enda mer i dybden enn det som er mulig i kortfattede lokale planer. Jeg kunne også ha valgt å analysere konfirmantplanene i lys av menighetenes trosopplæringsplaner.

3.4.2 Feilkilder

Det er flere mulige feilkilder i analysen av lokale konfirmantplaner. En kan skille mellom metodologiske feilkilder og feilkilder knyttet til personen som gjør analysen. Metodologiske feilkilder kan være feil bruk av teori, valg av analysemetoder som er lite egnet for materialet som skal analyseres, at problemstillingene ikke lar seg besvare på en sakssvarende måte i materialet, eller at det er gjort andre feilvurderinger i utvalg av materiale. Den mest aktuelle kilden til feil i det valgte forskningsdesignet er antakelig at fire ulike planer har blitt analysert som om de var én plan. Det betyr at en kan stå i fare for å presentere funn som ikke er representative for materialet som helhet. Jeg har ikke vært i stand til å finne noe i metodelitteraturen om kriterier for at ulike dokumenter skal kunne analyseres samlet eller ikke. Jeg vil hevde at det ikke er avgjørende for utfallet av analysen at alle funn er like gyldige for hele analysematerialet. Hovedproblemstillingen min handler om å kunne si noe kvalitativt om hva slags dokument lokal konfirmantplan er, og om hvilket innhold en kan forvente å finne i et dokument av typen lokal konfirmantplan. Jeg har ikke formulert en påstand som skal bekreftes eller avkreftes av funn, og hevder ikke at mine funn er allmenngyldige for alle dokumenter av typen lokal konfirmantplan.

Den andre typen feilkilder er feil gjort i gjennomføringen av analysen. For å finne tilnærmingene til kristen etikk i planene, er det valgt en såkalt velvillig lesning, med den faren det innebærer for å lese for mye inn i det som står, eller å lese noe annet inn i det som står enn det som var ment. En slik lesning er inspirert av en tradisjon som fokuserer på det produktive ved tekster, det tekstene gjør og skaper (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 250). I presentasjonen av funn er det valgt ut eksempler fra planene med innhold som skal være representativt. En annen menighet ville antakelig ha ordlagt seg annerledes. Jeg kan ha tolket noe som likt, som egentlig er ulikt, og motsatt. Enhver fortolkningsprosess er subjektiv, og jeg kan ha gjort funn i materialet fordi jeg selv ønsket å finne det. De fordommene jeg har med meg i møte med dokumentene kan være ubevisste, og dermed svekke dømmekraften når en skal etterstrebe en

mest mulig korrekt analyse. Når det gjelder tematisk analyse, er det særlig i prosessen fra koding til kategorisering at feil kan skje. Vesentlige elementer i dataene kan bli borte underveis når en slår sammen kodingen til større og mer generelle kategorier. Jeg mener at faren for å gjøre slike feil kan bli mindre ved å gjennomføre en teorigreven tematisk analyse, slik jeg har gjort, enn om jeg hadde gjort en helt åpen analyse. Jeg har på en systematisk måte ledd etter mønstre i dokumentene som det var god grunn til å forvente å finne, fordi det er stor sannsynlighet for å finne kristen etikk i en plan for konfirmantundervisning. Så må en samtidig anta at en annen person ville ha fremstilt funn på en annen måte, selv om en hadde analysert de samme planene med samme fremgangsmåte. Jeg har forsøkt å være så etterrettelig som mulig om de valgene jeg har tatt underveis, og hvorfor. Jeg anser det kun som en styrke at jeg kan presentere en analyse som er unik, fordi det nettopp er jeg som har gjort den med de forutsetninger som bare jeg har (Johannessen et al., 2016, s. 231–232).

De metodiske valgene er blitt gjennomgått og begrunnet. I neste kapittel presenteres analysene med funn.

4 Dokumentanalyse og tematisk analyse

I dette kapitlet presenteres resultatene av analysen med funn. Kapitlet skal belyse den første av to underproblemstillinger, hvilke syn på kristen etikk som kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner. I første del av kapitlet presenteres resultatene av dokumentanalysen med tre funn. Denne delen forholder seg i hovedsak til det underproblemstillingen sier om lokale konfirmantplaner. I kapitlets andre del, som består av 4.2, 4.3 og 4.4, vises resultatene av den teoristyrte tematiske analysen av konfirmantplanene gjennom tre funn. Denne delen forholder seg mest til det underproblemstillingen sier om kristen etikk. Hovedfunnene oppsummeres helt til slutt i kapitlet.

4.1 Dokumentanalyse

Dokumentanalysen har vist at lokale konfirmantplaner har tre typer innhold med relevans for kristen etikk: kirkens læringsmål, redskaper og metoder, og konfirmantenes tro og liv. Disse funnene vil bli gjort rede for og begrunnet.

4.1.1 Kirkens læringsmål

Det første funnet fra dokumentanalysen som presenteres, er: Lokal konfirmantplan er en vedtatt læreplan med læringsmål og oversikt over undervisningstemaer, til internt bruk. Dette innholdet har jeg valgt å kalle for kirkens læringsmål. Belegg for dette funnet vises gjennom tre poenger fra dokumentene: Kirkens tro, tilrettelegging og inkludering, deltakelse og tilhørighet.

4.1.1.1 Kirkens tro

Lokal konfirmantplan har kirkens læringsmål som en av tre typer innhold med relevans for kristen etikk. Det første poenget som viser dette, er kirkens tro. Følgende sitat fra planen kan illustrere dette poenget: «Vi mener at en læreplan for konfirmantundervisningen må ha utspring i teologien. Det er den som gir retningen og innholdet, det vi ønsker at konfirmantene skal lære.»

Her kan en se at ordet læreplan blir brukt om lokal konfirmantplan. Det vises til at en har brukt teologi som utgangspunkt for læreplanen. Målene for hva en ønsker at konfirmantene skal lære, blir oppgitt til å være retning og innhold hentet fra teologi. I planen konkretiseres retning og innhold som gudstjenestens liturgiledd, den apostoliske trosbekjennelsen og utvalgte bibeltekster.

Lokal konfirmantplan inneholder i tillegg til læringsmål en rekke temaer for undervisningen, knyttet til læringsmålene. Temaene er i stor grad hentet fra trosopplæringsplanen. Det er også henvisninger til annet innhold som bibelsteder og salmer, videoer og sanger som spilles, og bruk av læremateriell. Planen inneholder etiske temaer for undervisningen, innholdet i disse vil bli presentert nærmere i den tematiske analysen. I dokumentanalysen er det ikke funnet refleksjoner over hvilke tilnærminger en har til kristen etikk. Innføring i kristen etikk eller tilsvarende er ikke nevnt i materialet. Det kan tenkes at en forutsetter at dette er kjent stoff fra skolens KRLE-undervisning, og at en kan lene seg på det i undervisningen om etiske temaer.

4.1.1.2 Tilrettelegging og inkludering

Lokal konfirmantplan har kirkens læringsmål som en av tre typer innhold med relevans for kristen etikk. Det andre poenget som viser dette, er tilrettelegging og inkludering. Analysen av lokal konfirmantplan viser at planene inneholder flere læringsmål som avviker fra målene i trosopplæringsplanen. En har formulert egne mål på flere nivåer, uten en tydelig innbyrdes

prioritering og sammenheng. Et eksempel fra planene som viser dette, er at et av målene for samtaler med hver enkelt konfirmant under temaet «Bli kjent», er: «Oppdage spesielle trekk, utfordringer, vanskeligheter, livssituasjon.»

Denne målformuleringen fremstår først og fremst som et mål for konfirmantlederne selv. Målet for samtaler er å bli kjent med konfirmantene og avdekke om noen har utfordringer som krever særlig tilrettelegging. En slik avdekking vil forhåpentlig komme konfirmantene til gode i konfirmasjonstiden, men slik det forstås er ikke dette ment som et læringsmål for konfirmantene. Ordvalget tenderer til å være negativt ladet, og jeg anser det som lite sannsynlig at dette er ord en ville valgt om en skulle kommunisere læringsmålene til konfirmanter og konfirmantforeldre.

Som det valgte eksemplet viser, består planene i stor grad av stikkord. Det er få hele setninger, og sammenhengende tekst. Det gjør planen mindre egnet for ekstern kommunikasjon og gir ikke innholdet en form som gjør det særlig egnet som grunnlag for tverrfaglig samarbeid eller for erfaringsutveksling på tvers av menigheter. Eksemplet fra planen illustrerer at dokumentet først og fremst er til internt bruk. Setningen viser til fire ulike dimensjoner en skal prøve å fange opp i løpet av samtalen. Det handler både om egenskaper ved konfirmanten selv, og om konfirmantens omgivelser. Behovet for å spesifisere fire ting en spesielt skal ha fokus på i samtalen, tyder på at dette er ment som en påminnelse til konfirmantlederne selv før samtaler. Ellers ville en antakelig ha valgt en mer generell formulering, som at en vil bli kjent med det unike ved hver konfirmant.

Planen innledes med målene fra menighetens trosopplæringsplan sammen med menighetens visjon og verdier. På den måten kobles målene for lokal konfirmantplan til menighetens øvrige planer og mål. Språkbruken i planene er i stor grad preget av ordvalg i trosopplæringsplanen. Det er få temaer å finne i planene som ikke er hentet fra det som eksplisitt står som temaer i trosopplæringsplanen. Tre av planene er skrevet i malen for konfirmantplaner (Kirkerådet, Dnk, u.å.). I malen er koblingen til trosopplæringsplanen tydelig, med temaoverskrifter hentet derfra.

Noe som kan bygge opp under påstanden min om at dokumentet er internt for konfirmantlederne, er det faktum at planene ikke er publisert på menighetenes hjemmeside. Dersom dette er et bevisst valg fra menighetene, kan det tyde på at dokumentet først og fremst

er til internt bruk. Det kan finnes andre årsaker til at det ikke er publisert. På nettsidene nevnes ikke at en lokal konfirmantplan eksisterer, og hva slags dokument det er.

4.1.1.3 Deltakelse og tilhørighet

Innholdet i lokal konfirmantplan knyttet til kirkens læringsmål har et tredje og siste poeng. I planen er det et uttalt mål at konfirmantene skal få tilhørighet til sin lokale menighet, og bli en del av det kristne fellesskapet i menigheten etter konfirmasjonstiden:

Vi mener det er viktig å knytte konfirmantene til lokal menighet og lokal kirke slik at de kan få en tilhørighet. Denne tilhørigheten tror vi er viktig på lang sikt, både for de som blir med i videre ungdomsarbeid og for de som kommer tilbake med barna sine om noen år. [...] For å få til dette er det viktig at konfirmantene kjenner seg sett og inkludert, og at de får relasjoner til både til [sic] bygget og til menneskene.

Tilhørighet fremstår som et nøkkelord i sitatet. Formuleringer som å knytte konfirmantene til lokal menighet, og at de får relasjoner til (kirke)bygget og menneskene, kan kobles til aktiv deltakelse som en form for læring og sosialisering. Utsagnet «de som kommer tilbake med barna sine om noen år», kan en tolke som tidligere konfirmanter som vil at barna skal bli døpt. Her kan det ligge både et ønske om en form for kristen tro hos konfirmantene som motivasjon for å ville døpe barna, og en form for folkekirkelig tilhørighet.

Innhold i planen kan tyde på at menighetens hovedmål for konfirmasjonstiden er at konfirmantene skal finne sin plass i menigheten etter konfirmasjonsdagen. Konfirmasjonsdagen blir da ikke først og fremst en avslutningsmarkering for konfirmasjonstiden, men kan heller ses på som et innvielsesrituale i menighetens fellesskap. Dette gjenspeiles blant annet i at konfirmasjonsgudstjenesten i liten grad er nevnt i planene.

I sum peker dette på lokal konfirmantplan som en intern læreplan med kirkens læringsmål for konfirmantene.

4.1.2 Redskaper og metoder

Lokal konfirmantplan inneholder det jeg har valgt å kalle redskaper og metoder for gjennomføring av konfirmasjonsundervisningen. Hvilke redskaper og metoder en velger å

bruke, har en etisk side. Dette funnet blir grunnlagt gjennom tre poenger fra planen: lese bibeltekster, etisk refleksjon og liturgi.

Planen gir inntrykk av å være et dokument som stadig endres og revideres. Dokumentet inneholder ingen informasjon om når det var ferdigstilt. De fire planene er relativt kortfattede dokumenter, som varierer i omfang fra fem til 29 sider. Noen av planene har vedlegg, som jeg har valgt å se bort fra i analysen. En kan få inntrykk av at planene legger opp til et visst handlingsrom i gjennomføringen, at ikke planene følges konsekvent fra år til år.

4.1.2.1 Lese bibeltekster

Innhold i lokal konfirmantplan knyttet til redskaper og metoder vises gjennom eksemplet å lese bibeltekster: «'Nærlesning' går ut på å gå i dybden i en bibeltekst, eller en form for eksegering av teksten. Konfirmantene slår den opp i sin Bibel [sic], merker av og teksten leses høyt. [...] Det dreier seg i bunn og grunn å [sic] gjøre teksten levende for konfirmantene. De skal både få innblikk i den historiske sammenhengen, og finne møtepunkter hos seg selv.»

Den valgte metoden for å lære konfirmantene om bibeltekstene er her det som kalles nærlesning. Tekstene skal gjøres levende for konfirmantene, de skal få forståelse for sammenhengen tekstene er blitt til i, og en skal finne møtepunkter mellom teksten og eget liv. I sitatet kalles metoden en form for eksegering. Nærlesningen ledes av en konfirmantleder, og den gjennomføres sammen med konfirmantene i en gruppe. Konfirmantene inviteres med inn til å fortolke tekstene, og gjøre dem relevante for eget liv. Det kan være en etisk dimensjon ved det å slippe konfirmantene til i fortolkningsarbeid av bibeltekster, og relevansen for konfirmantenes eget liv kan handle om etiske spørsmål.

4.1.2.2 Etisk refleksjon

Innhold i lokal konfirmantplan knyttet til redskaper og metoder eksemplifiseres av metoden etisk refleksjon: «Gruppesamling eller plenum med konkrete oppgaver, drøfting av påstander, og anonyme spørsmål. Bruk av ungdomsledere.»

Metoden er beskrevet brukt i sammenheng med undervisning om et etisk spørsmål. Her åpnes det for at konfirmantene kan samtale og reflektere i mindre grupper, ledet av en ungdomsleder. Slik det forstås, settes samtalene i gang ved å bruke en av tre metoder: en konkret oppgave, en påstand som skal drøftes, eller et nedskrevet spørsmål som er levert inn anonymt på forhånd. I

dette poenget knyttes det etiske til at en reflekterer over et etisk spørsmål. I tillegg vises en etisk dimensjon i den metodiske tilnærmingen, at en inviterer til en åpen samtale om et tema.

4.1.2.3 Liturgi

Innhold i lokal konfirmantplan knyttet til redskaper og metoder vises i det jeg har valgt å kalle liturgi. Liturgi brukes i planen som en metode, ved at samlingene inndeles tematisk etter gudstjenestens liturgiledd. Liturgi brukes også som et redskap for læring, gjennom at konfirmantene deltar i bruk av ulike former for liturgi.

Her er et eksempel fra planen på bruk av liturgi: «1. Prest forteller om gravferdsliturgien og det kristne håpet. 2. Diakon forteller om sorg. 3. Begravelsesbyrå forteller om praktiske ting. Konfirmantene får se og kjenne på kiste med inventar.»

Sitatet er hentet fra en samling med tema om sorg og død. Undervisningen skjer på tre stasjoner som det henvises til. I eksemplet brukes en gjennomgang av gravferdsliturgien som metode for å snakke om sorg og død, og om det kristne håpet. Eksemplet viser til bruk av andre redskaper enn liturgi for å tematisere sorg og død. En ansatt fra begravelsesbyrå forteller om den praktiske gjennomføringen av en begravelse, og konfirmantene får se på og kjenne på en tom kiste.

4.1.3 Konfirmantenes tro og liv

Lokal konfirmantplan har innhold som knytter seg til det jeg har valgt å kalle for konfirmantenes tro og liv. Innholdet har relasjoner til kristen etikk som angår spørsmål om troen og livet. Funnet blir begrunnet av tre poenger fra planen: relevant for livet, mangfold, og medvirkning og frivillighet.

4.1.3.1 Relevant for livet

Innhold i lokal konfirmantplan knyttet til konfirmantenes tro og liv vises i det poenget jeg har valgt å kalle for relevant for livet: «At konfirmanten opplever kirka og troen som kjekk og relevant gjennom kopling til konfirmantens liv.»

I sitatet fremstår koblingen til konfirmantens liv som det som gjør at kirken og troen oppleves som kjekk og relevant for konfirmanten. Planen viser at en er opptatt av hvordan konfirmantene lever, og at en etterstreber å formidle på en måte som gjør innholdet relevant for konfirmantene. Eksemplet uttrykker en klar holdning til konfirmantenes tro og liv.

4.1.3.2 Mangfold

Innhold i lokal konfirmantplan knyttet til konfirmantenes tro og liv vises i mangfold. Et eksempel for å illustrere: «Konfirmantundervisningen er trosopplæring både for døpte og udøpte ungdommer. Når man blir døpt, blir man en del av menigheten, og får lovfestet rett til trosopplæring inntil man er 18 år.»

I dette sitatet vektlegges at trosopplæring er en lovfestet rettighet for alle døpte. Det slås fast at konfirmantundervisning er trosopplæring, og at den er åpen også for de som ikke har lovfestet rett til å delta. Det kommenteres at udøpte deltakere i konfirmasjonsundervisningen blir døpt, en skriver «når man blir døpt». Planen fremstår som tydelig på at alt konfirmantarbeid er trosopplæringsarbeid. Sitatet åpner for et mangfold blant deltakerne i konfirmasjonsundervisningen. Dette er et av få steder i planen der udøpte ungdommer nevnes. Eksemplet kan tyde på en bevissthet om at deltakerne i trosopplæringen kan ha svært ulike forutsetninger for læring og ulike tilnærminger til kristen tro.

4.1.3.3 Medvirkning og frivillighet

Innhold i lokal konfirmantplan knyttet til konfirmantenes tro og liv blir vist i medvirkning og frivillighet, illustrert ved et eksempel: «Konfirmanter møter interesserte eldre mennesker i to forskjellige eldresenter [sic] og lærer dem opp i bruk av digitale medier. Dette skjer i samarbeid med frivillighetssentralen.»

I planen finnes det ikke mer informasjon om dette tiltaket enn disse to setningene. Tiltaket knyttes i planen til livstolkning og livsmestring. Konfirmantene skal knytte sosiale relasjoner og få mestringsfølelse gjennom å lære opp andre. At det står at de eldre menneskene er interesserte, kan tyde på at dette er noe de kan velge selv å delta på. Samarbeidet med frivillighetssentralen fremheves som viktig, og peker på en langsiktighet med tiltaket. Det kan tenkes at det knyttes relasjoner gjennom tiltaket som har gjort det naturlig for noen av konfirmantene å fortsette med å besøke eldresenteret etter konfirmasjonstiden. I planen omtales også bruk av frivillige ungdommer og ledertrening, som er innhold knyttet til medvirkning og frivillighet.

4.2 Kristne verdier

Etter dokumentanalysen presenteres resultatene av den teoridrevne tematiske analysen. Den tematiske analysen består av tre hoveddeler: kristne verdier, anvendt etikk og etikk i praksis. Hver av delene svarer til et funn i analysen. I hver del begrunnes funnene med eksempler fordelt på tre underkategorier, som samsvarer med de tre hovedsynene på kristen etikk jeg har fremstilt i teorikapitlet: etikk ovenfra, allmenn etikk og etikk nedenfra.

Det første funnet har jeg valgt å kalle for kristne verdier. Lokale konfirmantplaner har en tilnærming til kristen etikk knyttet til kristne verdier. Etikk og verdier er nært forbundet. Det finnes ikke en entydig forståelse av hva kristne verdier er. I samlebetegnelsen legger jeg i denne sammenheng etiske spørsmål av teoretisk og eksistensiell art, som et kristent menneskesyn, hvor kommer det onde fra, tilgivelse og frelse, etiske levereregler i Bibelen og hva det å leve som en kristen innebærer.

I analysen har det blitt funnet at denne type etiske temaer i konfirmantplanene blir undervist som etikk ovenfra, allmenn etikk og etikk nedenfra, og det vil nå bli presentert og begrunnet.

4.2.1 Etikk ovenfra

Kristne verdier blir i lokale konfirmantplaner presentert som etikk ovenfra. Formidling av kristne verdier knyttes til etikk ovenfra på to måter: Etikk i Bibelen og kristen lære.

4.2.1.1 Etikk i Bibelen

Lokale konfirmantplaner presenterer kristen etikk som noe en kan lese direkte ut fra Bibelen. Et illustrerende eksempel fra planen er dette: «Den gyldne regelen i matt 7,12 og det dobbelte kjærlighetsbudet ligger i bunnen av kristen etikk.»

Den kristne verdien som sitatet tematiserer kan være nestekjærlighet. Her er det valgt vers fra Bibelen som presenteres som det som ligger i bunnen av kristen etikk. Sitatet kan oppfattes som en form for det jeg har kalt åpenbaringsetikk, at kristen tro og etikk er to sider av samme sak. Det kan også være et uttrykk for en dialektisk etisk forståelse. Den gyldne regel kan ses på som en regel som både kan hentes fra Bibelen og fra menneskets fornuft. En finner et grunnleggende prinsipp i Bibelen som anvendes på etiske spørsmål. Dette sitatet kan også tolkes som en form for etterfølgelsesetikk med utgangspunkt i ord fra Jesu forkynnelse. Det

kan i tillegg forstås som et uttrykk for kristen dydsetikk, dersom en fremhever som viktigst den første delen av det dobbelte kjærlighetsbudet om å elske Gud.

Når lokale konfirmantplaner omtaler etikk i Bibelen, kan det være uttrykk for kristen etikk som etikk ovenfra.

4.2.1.2 Kristen lære

Lokale konfirmantplaner fremstiller kristen etikk som kristne læresetninger med direkte relevans for livet. Et eksempel: «Å oppleve tilgivelsen som en restart fra ting som har gått galt.»

Tilgivelse kan være en kristen verdi. Denne målformuleringen kan tolkes som at den handler om Guds tilgivelse til hver enkelt. Når en har valgt formuleringen ting som har gått galt, tolkes det som relevant for etikken, fordi ordparet rett og galt har en klar etisk dimensjon ved seg. Det er en påstand om at når ting har gått galt, så trengs en restart. Dette poenget kan leses som et uttrykk for åpenbaringsetikk, hvor en kobler rette handlinger til Guds åpenbaring i Kristus. Uten Jesu død og oppstandelse kan ikke Gud tilgi.

Poenget i eksemplet kan videre forstås som dialektisk etikk, at tilgivelsen kan forstås både som evangelium og som mer allment. Når det gjelder etterfølgelsesetikk, kan en se for seg at Jesus ville ha bedt om tilgivelse, og at det kan være et forbilde. Kristen dydsetikk kobles i hovedsak til det første ordet i setningen, å oppleve. Målet er ikke at konfirmantene skal ha kunnskap om Guds tilgivelse, men de skal kjenne til opplevelsesdimensjonen ved det. Det kan ses på som et uttrykk for kristen dydsetikk.

Når lokale konfirmantplaner forholder seg til kristne læresetninger utledet av Bibelen og teologisk tradisjon, kan det ses som uttrykk for kristen etikk som det jeg har valgt å kalle for etikk ovenfra. Etikk i Bibelen og kristen lære er to områder hvor kristne verdier presenteres som etikk ovenfra. Vi skal nå se to eksempler på at kristne verdier presenteres som allmenn etikk i lokale konfirmantplaner.

4.2.2 Allmenn etikk

I lokale konfirmantplaner blir kristne verdier fremstilt som allmenn etikk. At formidling av kristne verdier knyttes til allmenn etikk vil bli vist gjennom to poenger fra planene: Refleksjon over regler, og naturlige konsekvenser.

4.2.2.1 Refleksjon over regler

I lokale konfirmantplaner vises det til at en kan lære om kristen etikk gjennom refleksjon over regler. Her er et eksempel fra planen som illustrerer dette på en god måte: «Å oppleve i samvær med hverandre at det er meningsfullt å ha regler, erkjenne at vi trenger regler for å bevare den enkles [sic] frihet. Det er viktig å sette egne grenser og å respektere de andres grenser.»

Den kristne verdien som tematiseres i eksemplet kan knyttes til et kristent menneskesyn, at alle mennesker er skapt sårbare, og at alle er like mye verd. I dette eksemplet er det flere ting å kommentere på. Sitatet er hentet fra en målformulering i planen, og knyttes blant annet til at «konfirmantene får evnen til å vurdere etiske problemer og konflikter.» Målet for refleksjonen er at konfirmantene skal oppleve på kroppen at det er behov for regler i mellommenneskelig samvær. De skal erkjenne at regler for grensesetting trengs.

Sitatet er valgt ut for å illustrere at refleksjon over regler er et tema i lokale konfirmantplaner som viser kristen etikk som det jeg i oppgaven har valgt å kalle for allmenn etikk. Eksemplet kan forstås på tre ulike måter, som tre ulike tilnærminger til allmenn etikk. For det første kan det være knyttet til kantiansk pliktetikk. Måten reglene omtales på fremstår som nokså absolutte regler. En kan få inntrykk av at så lenge det finnes regler, så vil den enkeltes frihet bli bevart. For det andre kan formuleringen leses som et uttrykk for Løgstrups relasjonsetikk. Reglene er der for å hjelpe en til å ivareta hverandre i et fellesskap, gjennom å ha respekt for de grenser som andre setter. Det kan høres ut som en variant av Løgstrups kategoriske imperativ, at en i møtet med den andre skal være bevisst på hvordan en forvalter den biten av den andres liv som en holder i sin hånd. For det tredje kan utsagnet representere kristen konsekvensetikk. En skal oppleve og erkjenne de negative konsekvensene av at grenser ikke blir respektert, for å lære seg å respektere grenser. Erfaringen konfirmantene får kan bli til en regel som kan komme til nytte i en situasjon i livet der grenser blir satt på prøve.

Når lokale konfirmantplaner omtaler refleksjon over regler, kan det være uttrykk for kristen etikk som allmenn etikk.

4.2.2.2 Naturlige konsekvenser

Når lokale konfirmantplaner omtaler temaet naturlige konsekvenser, har det innvirkning på hvilket syn på kristen etikk som fremstilles. Temaet presenteres slik i planen: «Konfirmantene

skal erkjenne at Gud har gitt oss en fri vilje som må håndteres på en god måte. Det er mulig å gjøre det man vil, men alt vi gjør har en naturlig konsekvens.»

Den kristne verdien som tematiseres i eksemplet kan knyttes til et kristent menneskesyn, at mennesket er skapt med en fri vilje. Eksemplet er hentet fra et læringsmål. Den frie viljen presenteres som noe Gud har skapt oss med. Denne frie viljen er noe som må håndteres, uten at en begrunner dette. Den frie viljen skal håndteres på en god måte. Det fremgår ikke av sammenhengen hva som regnes for å være en god måte, eller hvordan en kan avgjøre hva som er godt. Den siste setningen kan tolkes som en variant av bibelverset «Jeg har lov til alt, men ikke alt tjener til det gode. Jeg har lov til alt, men ikke alt bygger opp.» (1 Kor 10,23, Bibel 2011). En kan lese dette som at en selv står ansvarlig for de eventuelle negative konsekvensene av å håndtere den frie viljen på en dårlig måte. Formuleringen naturlig konsekvens kan peke på en form for naturlover som er utenfor Guds makt å gripe inn i.

Når en ser på de tre variantene av allmenn etikk som ble presentert i teorikapitlet, kan en se at det illustrerte poenget om naturlige konsekvenser kan gjenfinnes i alle tre. Sitatet kan vise til kantiansk pliktetikk. Det kan ses på som et eksempel på at menneskets drifter og begjær er en trussel for menneskets frihet. Videre til relasjonsetikken, som har et annet fokus enn på mennesket som rasjonelt vesen som tar valg. Denne versjonen av etikk setter søkelys på at mennesket er skapt som et relasjonsvesen. En kan tolke at den gode håndteringen av den skapte frie viljen det er snakk om, handler om en håndtering som fremmer rette relasjoner til andre mennesker. Når det gjelder kristen konsekvensetikk, er det naturlig å peke på ordet konsekvens til slutt i sitatet. De naturlige konsekvenser rammer alle mennesker likt, kristen eller ei. Gud har gitt mennesket en fri vilje som må forvaltes klokt, og Gud griper ikke inn for å forhindre konsekvensene av å ta feil valg.

Når lokale konfirmantplaner tematiserer naturlige konsekvenser, er det sannsynlig at det kan være et uttrykk for allmenn etikk som tilnærming til kristen etikk. Refleksjon over regler, og naturlige konsekvenser, er temaer hvor kristne verdier knyttes til allmenn etikk.

4.2.3 Etikk nedenfra

De to følgende poengene er de siste som tilhører funnet at kristne verdier viser til kristen etikk i lokale konfirmantplaner. I lokale konfirmantplaner kan kristne verdier fremstilles som det jeg i teorikapitlet har beskrevet som etikk nedenfra. At kristne verdier i planene kan betraktes som

etikk nedenfra vil bli vist gjennom to eksempler: Livet som kristen, og refleksjon over troens konsekvenser for eget liv.

4.2.3.1 Livet som kristen

Lokale konfirmantplaner knytter temaet livet som kristen til kristen etikk. Her er et eksempel fra planen for å illustrere: «At konfirmanten opplever seg møtt med respekt, åpenhet og omsorg når denne kommer med seg selv, sitt liv, sin tro, sin tvil og sine spørsmål.»

Denne setningen er et av de overordnede målene for konfirmasjonstiden i planen. Den kristne verdien som tematiseres er hva det innebærer å leve som en kristen. Det er grunner til at det ikke er helt opplagt at dette poenget ble kategorisert under etikk nedenfra. I planene knyttes tematikken noen steder til ord som nådegaver, og det kunne ha gitt mening å plassere livet som kristen som etterfølgelsesetikk eller kristen dydsetikk. Dermed ville det i stedet blitt analysert som etikk ovenfra. Sitatet inneholder elementer som kan knytte det til relasjonsetikk, som ordet omsorg. Det kunne analyseres som et uttrykk for allmenn etikk. Når jeg likevel har endt med å analysere dette som etikk nedenfra, er det i hovedsak av to grunner: For det første har ordvalget et tydelig fokus på konfirmanten selv. Alt sentreres rundt det som konfirmantene selv velger å bringe inn i undervisningen av sitt eget liv og sine små eller store spørsmål. Den andre hovedgrunnen for at jeg har plassert dette under etikk nedenfra, er at det står at konfirmanten skal oppleve seg møtt. Det kunne ha stått at konfirmanten skal bli møtt med respekt, åpenhet og omsorg. Da er fokuset på konfirmantledernes handlinger. Når en bruker ordet opplever, betyr det at konfirmanten selv avgjør om en har opplevd seg møtt med respekt, åpenhet og omsorg, eller ikke.

I teorikapitlet identifiserte jeg to varianter av etikk nedenfra, marginaliserte grupper og konfirmantenes egne livserfaringer. Sitatet kan peke på begge varianter av etikk nedenfra, la oss ta sistnevnte først. Det som peker punktet om livet som kristen i retning av etikkvarianten konfirmantenes egne livserfaringer, er åpenhet for det som konfirmanten bringer inn av seg selv i undervisningen. Konfirmanter kan tilhøre flere kategorier av marginaliserte grupper i samfunnet. Det å være ungdom, vil i de fleste tilfeller innebære at en er i en underlegen posisjon i forhold til voksne. Litt avhengig av hva konfirmantene bringer med seg fra sine liv inn i undervisningen, kan dette punktet også ses på som en form for subversiv etikk, marginaliserte grupper.

Når lokale konfirmantplaner omtaler temaet livet som kristen, kan det anses for å uttrykke etikk nedenfra som tilnærming til kristen etikk.

4.2.3.2 Refleksjon over egne valg

I lokale konfirmantplaner inviteres konfirmanter til refleksjon over egne valg, som inngang til å snakke om kristen etikk. Her er et eksempel på det: «Å bevisstgjøre på de gode valgene for å bli den beste utgaven av seg selv. Å skape refleksjon omkring sammenhenger og muligheter mellom fortid, nåtid og fremtid, pga og på tross av.»

Dette er læringsmålet for en samling med temaet «Livet – eller hvem skal jeg være?» Det kan knyttes til den kristne verdien å leve som en kristen. I sitatet finner en ordene bevisstgjøre og skape refleksjon. Den siste setningen fremstår som mer åpen for ulike utfall enn det den første gjør. I den første setningen er det utsagn som er mer ladet. En forholder seg til de gode valgene, og den beste utgaven av seg selv. Det fremkommer ikke i planen hva som avgjør om et valg er godt eller dårlig, eller om en underforstått legger noen kriterier til grunn for hva som kan være den beste utgaven av en konfirmant. Setning nummer to kan forstås nokså åpent, men kan også leses som en slags advarsel, særlig om en leser det i lys av setningen før. Dårlige valg du tar i ungdommen kan påvirke fremtidsmulighetene dine negativt.

På hvilken måte kan dette utsagnet fra planen vise at kristen etikk formidles som et uttrykk for etikk nedenfra? Jeg ser ingen umiddelbar kobling til marginaliserte grupper, men vil koble det til konfirmantenes egne livserfaringer. I teorikapitlet viste jeg at denne varianten av etikk nedenfra kan inneholde praksis som handler om oppøving av etisk dømmekraft. En velvillig lesning av målformuleringen kan gi fortolkningen at konfirmantene inviteres til åpen refleksjon over egne valg. I planen knyttes målet til «å bygge karakter, holdninger, dyder». Gitt den konteksten kan sitatet også tolkes som kristen dydsetikk, og dermed etikk ovenfra.

Når lokale konfirmantplaner tar for seg temaet refleksjon over egne valg, kan det være et uttrykk for etikk nedenfra som tilnærming til kristen etikk. Jeg har vist at temaene livet som kristen, og refleksjon over egne valg, knytter kristne verdier til etikk nedenfra. Fra funnet kristne verdier går vi over til funnet anvendt etikk.

4.3 Anvendt etikk

Funn nummer to har jeg valgt å kalle for anvendt etikk. Jeg kunne også ha kalt det områdeetikk. Det handler om etiske vurderinger av konkrete livs- og samfunnsspørsmål (Asheim, 1994, s. 18). Lokale konfirmantplaner har anvendt etikk som en tilnærming til kristen etikk.

I analysen vil jeg presentere eksempler på anvendt etikk som etikk ovenfra, allmenn etikk og etikk nedenfra.

4.3.1 Etikk ovenfra

Anvendt etikk finnes i lokale konfirmantplaner som etikk ovenfra. Anvendt etikk som etikk ovenfra finnes i tre temaer i planene: Menneskeverd, forvalteransvaret og seksualitet og samliv.

4.3.1.1 Menneskeverd

Lokale konfirmantplaner har menneskeverd som et tema knyttet til kristen etikk. Her er et eksempel på det: «Det etiske strekker seg videre utover til `alle folkeslag´.»

I sitatet antydes at kristen etikk inneholder en etisk forpliktelse overfor alle mennesker i verden. I planene knyttes temaet menneskeverd til ord som diakoni, omsorg, nestekjærlighet og tjeneste for andre. En skal vise praktisk solidaritet med verdens fattige gjennom pengeinnsamling, og besøke syke og eldre. I trosopplæringsplanen er «livets ukrenkelighet» (Kirkerådet, Dnk, 2010, s. 17) nevnt som etisk tema, som kan knyttes til begrepet menneskeverd. En kristen begrunnelse for at alle mennesker er like mye verd, og for å ta vare på livet fra unnfangelse til naturlig død, er at alle er skapt i Guds bilde. Dette kan ses som uttrykk for åpenbaringsetikk. Det kan også ses på som dialektisk etikk. Den skapte verden er ufullkommen, og derfor er Guds vilje at vi skal ta vare på hverandre etter beste evne. Menneskeverd som etterfølgelsesetikk kan forstås som at vi skal behandle alle andre slik Jesus møtte mennesker, som likeverdige. Kristen dydsetikk kan ha innfallsvinkelen at det å hjelpe fattige er en måte å være kirke på.

Når lokale konfirmantplaner berører etiske problemstillinger knyttet til menneskeverd, kan det anses som uttrykk for etikk ovenfra som tilnærming til kristen etikk.

4.3.1.2 Forvalteransvaret

Lokale konfirmantplaner har forvalteransvaret som tema knyttet til kristen etikk. Her er et eksempel: «Kirken skal være en motkultur i et samfunn som fokuserer på selvhevdelse og overforbruk.»

Utsagnet inneholder en påstand om at vi lever i et samfunn med fokus på selvhevdelse og overforbruk, underforstått at dette er etisk galt. Derfor skal kirken representere noe annet, uten at det i planen blir forklart hva det innebærer å være en motkultur. Jeg kobler forvalteransvaret med å ta vare på klima og miljø, og med spørsmål om forbruk og rettferd. Dette er etiske spørsmål mange unge er opptatt av. Forvalteransvaret kan forstås som åpenbaringsetikk. Selve begrepet forbindes med skapelsen i 1. Mosebok, der Gud ber mennesket om å råde over alt det skapte. Forvalteransvaret er menneskets forpliktelse gitt av Gud. Forvalteransvaret kan ses på som uttrykk for dialektisk etikk. Overforbruk i dagens forstand var ikke kjent da de bibelske skriftene ble til. En kan derfor ikke lese direkte ut fra Bibelen hvordan en best tar vare på skaperverket, og må ta vitenskapen og andre menneskeskapte kilder til informasjon i bruk. Dersom en betrakter forvalteransvaret som uttrykk for etterfølgelsesetikk, kan en se Jesu liv og forkynnelse som forbilde for hvordan leve et liv uten overforbruk. Jesus formante til å ikke samle seg skatter på jorden, og det fremstilles i Bibelen som at han eide svært lite og greide seg med det han hadde. For å se på forvalteransvaret i lys av kristen dydsetikk, kan en se på det sitatet sier om kirken som motkultur. En lager ordninger i kirken som skal være et eksempel til etterfølgelse for resten av verden utenfor kirken. Det etiske kravet om å ta vare på naturen blir sett på som et krav som kommer utenfra mennesket selv, og kan dermed knyttes til etikk ovenfra.

Når lokale konfirmantplaner berører etiske spørsmål om forvalteransvaret, kan det anses som uttrykk for etikk ovenfra som tilnærming til kristen etikk.

4.3.1.3 Seksualitet og samliv

Lokale konfirmantplaner har seksualitet og samliv som tema. Her er et eksempel: «Konfirmantene skal bli kjent med en bibelsk forståelse av hva ekteskap er og lære hva som er viktig når de forelsker seg».

Hva som er viktig når en forelsker seg, kan ut ifra konteksten i planene forstås først og fremst som grensesetting. Målet blir i planen koblet med skapelsen av mennesket, og en kan anta at

det er Guds skapelse av mann og kvinne som grunnlag for ekteskapet det vises til, når en henviser til en bibelsk forståelse. I planene brukes også ord som sex, kjærlighet, erotikk og porno om dette temaet. I en åpenbaringsetikk vil en knytte det utvalgte sitatet til det sjette budet om å ikke bryte ekteskapet. Innenfor en dialektisk etikk kan en holde frem et livslangt samliv mellom to mennesker som et bibelsk ideal, som også kan begrunnes mer allment. Etterfølgelsesetikken kan peke på at Jesus var ugift, og at det ikke står noe i Bibelen om at han hadde sex. Det kan en bruke til å anerkjenne at det å leve alene kan være et fullverdig liv. Innenfor kristen dydsetikk kan ekteskapet anses som hellig, og at det å gifte seg og få barn er en kristen plikt. Familien og kirken kan bli oppfattet som to sider av samme sak.

Når lokale konfirmantplaner tematiserer seksualitet og samliv, kan det ses på som etikk ovenfra som tilnærming til kristen etikk. I analysen ble det funnet tre tegn på at anvendt etikk presenteres for konfirmantene som etikk ovenfra. Menneskeverd, forvalteransvaret og seksualitet og samliv er tre områder hvor kristne verdier presenteres som etikk ovenfra. Det neste punktet er allmenn etikk, og der ble det funnet ett område i analysen, inkludering.

4.3.2 Allmenn etikk

I lokale konfirmantplaner blir anvendt etikk fremstilt som allmenn etikk. Formidling av anvendt etikk knyttes til temaet inkludering.

4.3.2.1 Inkludering

Lokale konfirmantplaner har inkludering som tema: «Når man har fysiske aktiviteter skal man være klar over hvordan ungdommene berører hverandre, hvor grensene går. Hvilke ord man bruker om hverandre, hvordan man ler av hverandre.»

Dette sitatet knytter inkludering som tema først og fremst til konfirmantenes oppførsel under aktivitetene en har i konfirmasjonstiden. En kan kalle det bevissthet om å skape et inkluderende læringsmiljø for konfirmantene, og dermed kan det muligens sies å være litt på siden av det en kan kalle anvendt etikk. Jeg har likevel valgt å plassere det her. I planene for øvrig brukes ord som relasjoner, vennskap, følelser og grenser, respekt og likestilling om dette temaet. Det handler om gode mellommenneskelige relasjoner, som en kan se på som et allment tema. Inkludering som tema kan være kantiansk pliktetikk, knyttet til det kategoriske imperativ om å aldri bruke et menneske bare som et middel, men alltid som mål i seg selv. Det handler blant annet om å respektere andres grenser. Innenfor relasjonsetikken er det blikket for den andre,

møtet med den andres ansikt, som skaper gode relasjoner mellom mennesker. Det kan hindre en i å bruke sårende ord om hverandre. Kristen konsekvensetikk kan ha som fokus at mangel på inkludering ødelegger fellesskapet, og derfor er det godt for alle når en behandler hverandre med respekt.

Når lokale konfirmantplaner har inkludering som tema, er det en allmenntisk tilnærming til kristen etikk. Videre ser vi på anvendt etikk som etikk nedenfra.

4.3.3 Etikk nedenfra

I lokale konfirmantplaner er det perspektiver på anvendt etikk som etikk nedenfra. Formidlingen av anvendt etikk knyttes til temaene rusmidler og refleksjon over egne erfaringer.

4.3.3.1 Rusmidler

Lokale konfirmantplaner har rusmidler som tema:

Ved å snakke om rusproblematikken oppmuntres konfirmantene til å ta sine egne beslutninger på grunnlag av kristne og samfunnets lover og regler uten å la seg påvirke av andre. Konfirmantene erkjenner at vi har lov til å bestemme selv om vi drikker alkohol eller ikke. Dette må ikke dømmes eller kommenteres og har ingenting med menneskets verdi å gjøre.

I dette sitatet pekes det på konfirmantenes evne til å ta gode beslutninger selv, og at en ikke skal dømme de som tar andre valg enn det en selv gjør. Det kan se ut til at det i denne sammenhengen kun henvises til lovlige rusmidler som alkohol. Dette kan ses på som en måte å inkorporere konfirmantenes egne erfaringer i kristen etikks syn på alkoholbruk.

En annen tilnærming til temaet rusmidler i planen som også kan ses som uttrykk for etikk nedenfra, er at en gjest kommer og forteller om sin livshistorie som tidligere rusavhengig. Det er en måte å gi stemme til de i samfunnet på som sjelden får fortelle om sine erfaringer.

Når lokale konfirmantplaner har rusmidler som tema, er tilnærmingen til kristen etikk av typen etikk nedenfra.

4.3.3.2 Refleksjon over egne erfaringer

Refleksjon over egne erfaringer er strengt tatt ikke anvendt etikk, men er likevel tatt med her. Det er brukt som en samlebetegnelse for læringssituasjoner der konfirmantene inviteres til å ta refleksjoner over egne erfaringer inn i ulike spørsmål som angår anvendt etikk. I konfirmantplanen tematiseres det på denne måten:

Konfirmantene får anledning til å komme med sine erfaringer angående kjærlighet, vennskap, partnerskap og seksualitet. De hører om at kjærlighet, lyst og begjær er Guds gode gaver, og utvikler ved hjelp av bibelske tekster egne kriterier i henhold til en kristen forståelse av kjærlighet og ekteskap. Konfirmantene drøfter at det fins forskjellige samlivsformer og at vi også kan mislykkes. Konfirmantene erkjenner kirkens kompetanse i henhold til ekteskap og seksualitet.

Dette sitatet er i stor grad relatert til etikkområdet seksualitet og samliv, som vi var inne på som anvendt etikk formidlet som etikk ovenfra. Dette er muligens det punktet der valg av etisk tilnærming i planene spriker mest. Budskapet i disse setningene skiller seg en del fra det sitatet som ble presentert under etikk ovenfra. De er like med tanke på fokus på et kristent syn på ekteskapet. Men ordbruken i dette sitatet kan tyde på at konfirmantenes egne erfaringer og tanker i møte med temaet i større grad blir sluppet til, og at en har en mer livsnær tilnærming. Det vises i planen til en metode for å snakke om etiske spørsmål hvor en har gruppesamlinger med drøfting av påstander.

Når lokale konfirmantplaner innbyr konfirmantene til å reflektere over egne erfaringer, er det en tilnærming til kristen etikk ut ifra etikk nedenfra. Anvendt etikk var det andre funnet i den tematiske analysen. La oss gå videre til etikk i praksis, som er det tredje og siste funnet.

4.4 Etikk i praksis

Jeg har valgt å kalle det tredje og siste funnet for etikk i praksis. Det er kanskje en selvmotsigelse når jeg har definert etikk som systematisert tenkning om det som kjennetegner en god handling, et godt menneske, et godt liv og et godt samfunn. Jeg mener at betegnelsen likevel kan forsvares. Det disse poengene har til felles, er hvordan de etiske dimensjonene i undervisningen gjenspeiles i de aktiviteter og praksiser konfirmantene deltar i. Det handler om å leve rett og godt som kristen, og kan forbindes med det som kalles helliggjørelse.

Lokale konfirmantplaner har etikk i praksis som en tilnærming til kristen etikk. I analysen vil jeg presentere eksempler fra lokale konfirmantplaner på etikk i praksis som etikk ovenfra, allmenn etikk og etikk nedenfra.

4.4.1 Etikk ovenfra

Etikk i praksis finnes i lokale konfirmantplaner som etikk ovenfra. Etikk i praksis i form av etikk ovenfra finnes i to varianter: Jesu disippel og kristne praksiser.

4.4.1.1 Jesu disippel

Lokale konfirmantplaner har å være Jesu disippel som et tema knyttet til kristen etikk: «At konfirmantens tro vekkes og styrkes gjennom Ordet og sakramentene, gjennom bønn og fellesskap.»

Dette eksemplet fra planen peker på fire praksiser for disippelskap. Lese i Bibelen, be, motta nattverd og delta i et kristent fellesskap. Praksisene er hentet fra omtalen av de første disiplene: «De holdt seg trofast til apostlenes lære og fellesskapet, til brødsbrytelsen og bønnene.» (Apg 2,42, Bibel 2011). Dette kan forstås som en bibelsk åpenbaring, og kan dermed relateres til åpenbaringsetikk. Jeg ser ingen umiddelbar kobling til dialektisk etikk i sitatet. De fire praksisene kan spores tilbake til Jesu liv og forkynnelse, og kan dermed ses som uttrykk for etterfølgelsesetikk. I størst grad tolker jeg utsagnet som uttrykk for kristen dydsetikk. En kan bli et bedre menneske og en bedre kristen gjennom å delta i de fire praksisene.

Til dette poenget vil jeg i tillegg knytte et annet sitat fra planen: «Konfirmantene skal oppleve hvordan selvbildet og fellesskapet forandrer seg når Gud står i sentrum av livet». En må kunne anta at det her menes en forandring til det bedre. Det er ikke umiddelbart forståelig på hvilken måte konfirmantenes selvbilde og fellesskapet dem imellom endres. Jeg tolker inn en etisk side av dette. At Gud står i sentrum av livet forstår jeg som et ønske om å være en Jesu disippel.

Når lokale konfirmantplaner tematiserer å være Jesu disippel, er det en tilnærming til kristen etikk ut ifra etikk ovenfra.

4.4.1.2 Kristne praksiser

Lokale konfirmantplaner inneholder deltakelse i kristne praksiser som tema innen kristen etikk: «I utviklingen av det åndelig [sic] livet er ritualer viktig [...] Man må praktisere troen for å lære

om den [...] Vi vet at de vonde og såre opplevelsene sitter lenge i kroppen, og de gode opplevelsene sitter like lenge i kroppen. Det er de gode som fører til kirkevekst.»

Planene har et stort innslag av deltakelse i kristne praksiser. Alt fra å medvirke ved gjennomføringen av gudstjenester til frivillige tjenesteoppgaver for andre. Sosialisering inn i menighetsfellesskapet virker å være et mål i seg selv for de kristne praksisene. Det skiller dette poenget fra det foregående om å være en Jesu disippel, hvor en slik jeg ser det ikke har det samme fokuset på at konfirmanten skal sosialiseres inn i menigheten og bli værende der etter konfirmanttiden.

Sitatene peker på ritualer, å utvikle det åndelige livet, praktisere troen, gode opplevelser, kirkevekst. Det er ikke ord som i seg selv inneholder etikk. Av de fire variantene innen etikk ovenfra knytter jeg formuleringene først og fremst til kristen dydsetikk. Konfirmantens åndelige vekst og kirkevekst kan synes som to sider av samme sak. Det som er godt for kirken er godt for konfirmanten, og motsatt. Ord i sitatet som godt og vondt er klare indikasjoner på at det er relatert til kristen etikk.

Når lokale konfirmantplaner inneholder kristne praksiser, kan det ses på som etikk ovenfra som tilnærming til kristen etikk. I analysen ble det funnet to eksempler på at etikk i praksis behandles som etikk ovenfra, Jesu disippel og kristne praksiser. Videre til allmenn etikk.

4.4.2 Allmenn etikk

I lokale konfirmantplaner blir etikk i praksis fremstilt som allmenn etikk. Det ble funnet ett område i analysen, konfirmasjon som allment rituale.

4.4.2.1 Konfirmasjon som allment rituale

Lokale konfirmantplaner tematiserer konfirmasjon som allment rituale innen kristen etikk: «Vi ønsker å legge til rette for fellesskap [sic] hvor den enkelte kan ha gode opplevelser, få nye relasjoner og erfaringer og ha gode minner fra konfirmanttiden.»

I dette eksemplet nevnes ikke kristen tro og ikke kirkelig tilhørighet. Gode opplevelser i fellesskapet, nye relasjoner og erfaringer, gode minner fra konfirmanttiden. Alt er allmenne erfaringer med et positivt fortegn, som kan knyttes til konfirmasjon med historie og tradisjon

som et allment rituale som alle deltok i. Jeg tolker sitatet som uttrykk for relasjonsetikk. Å bidra til rette relasjoner mellom mennesker er i seg selv et etisk gode innen kristen etikk.

Lokale konfirmantplaner inneholder konfirmasjon som allment rituale. Det kan ses på som allmenn etikk som tilnærming til kristen etikk. Det aller siste punktet av analysen er etikk nedenfra.

4.4.3 Etikk nedenfra

Lokale konfirmantplaner fremstiller etikk i praksis som etikk nedenfra, med punktet inkluderende fellesskap.

4.4.3.1 Inkluderende fellesskap

Lokale konfirmantplaner berører inkluderende fellesskap som tema innen kristen etikk:

Årlig har menigheten konfirmanter med ulike utfordringer. Det kan være: tap av nære, psykisk og fysisk sykdom, adferds utfordringer [sic], mobbing, andre er fosterbarn eller har innvandrerbakgrunn. Det er mange faktorer som gjør at konfirmanten må ha et tilpasset opplegg [...] I enkelte tilfeller kan løsningen være å bli konfirmert i en egen seremoni.

Sitatet viser til konfirmanter med behov for tilrettelegging for å kunne bli inkludert i konfirmantfellesskapet. Det kan ses på som en del av den diakonale siden ved konfirmasjonstiden. Ord i planene som peker på at å skape et inkluderende fellesskap i konfirmanttiden er viktig, er ord som selvstendighet, tilhørighet, trygghet og at konfirmantene er en viktig del av kirken. Utsagnet kan peke på behovet for at konfirmanter som ikke opplever seg som en del av fellesskapet, blir lyttet til på sine egne premisser. Det kan være uttrykk for etikk nedenfra både i form av marginaliserte grupper og konfirmantenes egne livserfaringer.

Lokale konfirmantplaner tematiserer inkluderende fellesskap, som kan betraktes som etikk nedenfra som tilnærming til kristen etikk. Etter nå å ha gjennomgått alle funnene fra analysen, kommer en kort oppsummering.

4.5 Oppsummering av hovedfunn

Analysefunnene skal svare på underproblemstillingen hvilke syn på kristen etikk som kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner, på veien til å svare på hovedproblemstillingen: Hvilke tilnærminger til kristen etikk kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner i Den norske kirke? Her følger en kort oppsummering av hovedfunnene før drøftingen av funnene.

I dokumentanalysen har jeg funnet tre typer innhold med relevans for kristen etikk i lokale konfirmantplaner: kirkens læringsmål, redskaper og metoder, og konfirmantenes tro og liv. Hver av de tre typene innhold har blitt presentert med tre eksempler. I den teoridrevne tematiske analysen har jeg funnet tre tilnærminger til kristen etikk i lokale konfirmantplaner: Kristne verdier, anvendt etikk og etikk i praksis. Innenfor alle tre tilnærminger fant jeg eksempler i planene på formuleringer som underbygger at alle de tre hovedsynene på kristen etikk som ble presentert i teorikapitlet er representert. Av totalt 16 poenger funnet i materialet, tilhørte syv etikk ovenfra, fire allmenn etikk og fem tilhørte etikk nedenfra.

5 Drøfting

Drøftingskapitlet skal søke å gi svar på det andre underspørsmålet, hvilke begrensninger og muligheter som ligger i konfirmantplaners tilnærming til kristen etikk. Inndelingen av drøftingen tar utgangspunkt i de tre funnene fra dokumentanalysen. Etter en kort refleksjon om mitt eget syn på kristen etikk, drøftes begrensninger og muligheter i lys av funn i den tematiske analysen, hovedsyn på kristen etikk og relevante momenter fra oppgaven ellers. Drøftingen oppsummeres skjematisk til slutt i kapitlet.

5.1 Begrensninger og muligheter

I teorikapitlet presenterte jeg en tredeling av kristen etikk som jeg har laget på grunnlag av ulike teorier om kristen etikk. I starten av drøftingskapitlet vil jeg kort tilkjennegi eget ståsted knyttet til kristen etikk, i form av en refleksjon. Jeg tiltrekkes av tanken om kristen etikk presentert som en form for allmenn etikk. Jeg synes at kantiansk pliktetikk på en god måte begrunner at enkeltmennesker skal ha et vern mot å bli utnyttet av andre. At Løgstrup har begrunnet en allmenn etikk fenomenologisk i det som kalles spontane livsytringer, er noe som gir gjenkjennelse i mitt eget liv. Hva som avgjør om en handling er god eller ikke, er i hvilken grad den bidrar til å fremme livskraftene. Det er relasjonene til andre mennesker (og til skaperverket)

som er i fokus for etikken. I praksis forholder jeg meg antakelig til en form for kristen konsekvensetikk, med elementer fra flere varianter av kristen etikk. Det er forhold ved den enkelte situasjonen som til syvende og sist avgjør de etiske valgene jeg tar. I enkelte situasjoner og etiske spørsmål forholder jeg meg til etiske krav som absolutte, gjerne med en bibelsk begrunnelse. Et eksempel er at det alltid er galt å ta menneskeliv. Så finnes det likevel situasjoner der jeg mener at det kan forsvares at en må ta liv, men jeg anser det likevel for å være galt. Etterfølgelsesetikkenes perspektiv om å bidra til å synliggjøre Guds rike på jorden, har jeg absolutt sansen for.

Jeg innledet denne refleksjonen med at jeg har stor forståelse for ambisjonen om en allmenn etikk. Det er viktig for meg å tilføye at jeg er opptatt av at etikk må inkludere stemmer fra det jeg har valgt å kalle for etikk nedenfra. Etikk er et pågående prosjekt, som en aldri kan si seg ferdig med. Etikken blir til i mellomrommet mellom mennesker. Ingen av oss er satt til å være dommere over andres liv. Jeg anser ikke etiske spørsmål for å angå frelsen. Det er ikke valgene en tar som avgjør om en kan være kristen eller ei. Her drar jeg veksler på den dialektiske etikken. Av de variantene av kristen etikk jeg har omtalt i denne oppgaven, er det nok åpenbaringsetikk og kristen dydsetikk som står meg fjernest. Oppøving av dydene fremstår for meg først og fremst som en måte å utvikle den etiske dømmekraften på.

5.1.1 Kirkens læringsmål

For å kunne drøfte tverrgående perspektiver mellom funnene, har jeg valgt å gjøre drøftingen med utgangspunkt i funnene fra dokumentanalysen. Det første funnet vil bli drøftet med henblikk på kirkens lære om tro og etikk, respekt for mennesker og skaperverket, og kristne praksiser.

Lokale konfirmantplaner er dokumenter med mange typer innhold, som synes å være i aktiv bruk. Min vurdering etter analysen er at en lykkes med å sette sammen en variert og innholdsrik konfirmasjonstid, med et mangfold av perspektiver på kristen tro og livets utfordringer. En har lyktes med å finne plass til mange av de sentrale temaene i kirkens trosopplæring. Undervisningsmetodene varierer mellom mer teoretisk undervisning og praktisk deltakelse. Når det gjelder tilnærminger til kristen etikk som kommer til uttrykk i de lokale konfirmantplanene, vil jeg peke på noen begrensninger i planene slik de fremstår, og deretter på muligheter.

5.1.1.1 Kirkens lære om tro og etikk

Av 16 poenger om kristen etikk funnet i materialet, tilhørte syv av dem etikk ovenfra, fire allmenn etikk og fem av poengene tilhørte området etikk nedenfra. Dette kan tyde på at lokal konfirmantplan inneholder en balansert fremstilling av ulike tilnærminger til kristen etikk. Jeg må ta et forbehold om at det her kan være lokale variasjoner. I materialet er det lite informasjon om på hvilke måter kristen etikk blir fremstilt. En mulig begrensning kan være dersom etikk ovenfra fremstilles på en litt unyansert måte. Forenkling av etiske regler som absolutte, kan vanskeliggjøre konfirmantenes overføring av kristen etikk til eget liv. Kristen dydsetikk kan i en karikert versjon forstås dithen at en god kristen ikke kan gjøre moralsk gale ting. Det mener jeg kan være en farlig forståelse som kan åpne for misbruk av kristne ledes makt. Dersom en ikke har et reflektert forhold til egen synd, kan den kristne dydsetikken forlede en til å tro at en ikke er i stand til å bruke den makten en har på en skadelig måte.

5.1.1.2 Respekt for mennesket og skaperverket

Kirkens læringsmål om tilrettelegging og inkludering, forutsetter en grunnleggende respekt for mennesket og alt det skapte. Språk er makt, og kan inkludere og ekskludere.

Å vite at et dokument skal være offentlig tilgjengelig, kan blant annet påvirke måten det blir utformet på, og ordvalget. Utskrevne refleksjoner som begrunner valg av teologisk ståsted, valg av metodikk og valg av etiske tilnæringsmåter, kan være bevisstgjørende for konfirmantlederne. Dette kan være med å bidra for tilrettelegging og inkludering. Jeg ser flere fordeler med å lage en offentlig tilgjengelig lokal konfirmantplan som presenterer de viktigste elementene i menighetens konfirmasjonsarbeid. Det kunne bidra til å motivere for valg av kirkelig konfirmasjon, skape større grad av involvering av konfirmantforeldre, og det kunne være til inspirasjon for konfirmantarbeid andre steder. En måte å gjøre dette på, kunne være å dele dokumentet i en overordnet del med lengre varighet, som kunne kommuniseres eksternt, og så lage en mer detaljert versjon til internt bruk som kan oppdateres fortløpende.

5.1.1.3 Kristne praksiser

I lokale konfirmantplaner knyttes deltakelse i kristne praksiser først og fremst til en måte å skape tilhørighet til menigheten på. Jeg aner i materialet at en ikke har klart for seg forskjellen mellom deltakelse som måte å lære på, og deltakelse i kristne praksiser som oppøving av etiske

dyder. Deltakelse kan ha flere ulike mål, og det kunne en gjerne reflektert rundt i lokale konfirmantplaner.

Dåpen kan ses som en kristen praksis som er en forutsetning for tro og disippelskap. Eksemplet i analysen knyttet til dåp av konfirmanter, handler om at troen skal vekkes og styrkes. Jeg finner ingen tegn til at dette har blitt tolket etisk, men det kan være underforstått. Dette kan handle om å være bevisst på forskjellen mellom det å lære om tro, og kristen dydsetikk.

Et element knyttet til deltakelse og tilhørighet handler om evaluering av lokal konfirmantplan. I hvilken grad skjer det en evaluering av om samlingene gjennomføres etter intensjonen? Skjer det noen form for måling eller evaluering av om læringsmålene nås? I hvilken grad inviteres konfirmantene til å evaluere konfirmasjonstiden, på hvilke måter, og hvordan brukes evalueringene?

5.1.2 Redskaper og metoder

5.1.2.1 Kontekstuell bibellesning

I planen presenteres nærlesning som en metode for bibellesning og bibelfortolkning sammen med konfirmanter. Bibelen kan brukes og leses på mange måter, og det kan være fordelaktig å introdusere konfirmantene for flere av måtene. Å bruke kontekstuell bibellesning med frigjøringssteologiske eller feministteologiske perspektiver på bibelske tekster, kan være en mulighet.

5.1.2.2 Ethiske refleksjonssamtaler

I eksemplet i analysen om metode for gruppesamtale, ble det vist til tre måter å innlede til samtale på. Måten å gjennomføre slike samtaler på, har mye å si for om en lykkes med å få til en åpen refleksjon. I innledningskapitlet viste jeg til en fordypningsoppgave som hadde sett på metodikk for å skape refleksjon blant konfirmanter. Den metoden kan være en mulighet å utforske til inspirasjon.

I eksemplet knyttet til refleksjon over regler, er det interessant å se på valget av verb: å oppleve og erkjenne. Konfirmantene kunne ha blitt invitert til å ta del i en åpen vurdering med flere mulige utfall. Målet for refleksjonen er i stedet definert, at de skal oppleve på kroppen at det er behov for regler i mellommenneskelig samvær. En kunne ha valgt å invitere konfirmantene til

å utforske hva som skjer når den enkeltes frihet kommer i konflikt med andres frihet. I stedet er målet at konfirmantene skal erkjenne at regler trengs. Behovet for regler kobles i den påfølgende setningen til grensesetting mellom mennesker, uten at det fremkommer tydelig hvorfor grensesetting er viktig.

5.1.2.3 Overgangsriter

Konfirmasjonsgudstjenesten er en overgangsrite hvor en bruker liturgi.

«Den viktigste grunnen til at tenåringer oppsøker kirkas konfirmasjonsundervisning, er at de vil bli konfirmert.» (Bonden, 2007, s. 34). Er det ikke da litt rart at planene for konfirmanttiden knapt nevner selve konfirmasjonen? Ole Kristian Bonden skriver om å ta konfirmantene på alvor. Konfirmantene opplever i liten grad konfirmasjonsgudstjenesten som avslutningsmarkeringen på konfirmasjonstiden, men som en høytidsdag for hele familien.

Konfirmasjonsdagens kan ses som et overgangsrituale for å bli et selvstendig kirkemedlem. Konfirmasjonen kan ses i sammenheng med den religiøse myndighetsalderen på 15 år og stemmerett ved kirkelige valg. Konfirmasjonen kan også være en strategisk mulighet for rekruttering til kirkelig utdanning.

«Ut fra evangeliet har kirka noe å si om det å være menneske nå, men da må den forholde seg til de allmenne livserfaringer.» (Bonden, 2007, s. 37). Løgstrups relasjonsetikk handler om allmenne livserfaringer. Den kan kritiseres for å føre til paternalisme, at noen tror de vet bedre hva som er til den andres beste enn det den andre vet selv. Blikket for den andre kan skjule for den tredje, at relasjonsetikken fører til manglende rettferdighet i prioriteringen (Aadland, 2018, s. 81–83). Dette kan en stå i fare for i konfirmantarbeidet.

5.1.3 Konfirmantenes tro og liv

5.1.3.1 Artikulere

I teorikapitlet viste jeg at kristen dydsetikk kan inneholde praksis som handler om oppøving av etisk dømmekraft. Konfirmantene kan inviteres til åpen refleksjon over egne valg, med livsnære temaer som oppleves relevante. Dette kan kalles å artikulere fortellinger (Afdal, 2014).

5.1.3.2 Forstyrre

I hvilken grad regnes den enkelte konfirmanten som et mål i seg selv i planene?

I teorikapitlet identifiserte jeg to varianter av etikk nedenfra, marginaliserte grupper og konfirmantenes egne livserfaringer. Sitatet kan peke på begge varianter av etikk nedenfra, la oss ta sistnevnte først. Konfirmantenes egne livserfaringer som kilde til etikk kobles til empirisk etikk. Slik livet faktisk er kan også si noe om hvordan det bør være. En kan fortelle om livet på en måte som gir et større handlingsrom. Respekt, åpenhet og omsorg i møte med konfirmantenes fortellinger om livet slik det faktisk er, kan bidra til å gjøre undervisningen til en etisk ressurs for konfirmantene. Konfirmanter kan tilhøre flere kategorier av marginaliserte grupper i samfunnet. Det å være ungdom, vil i de fleste tilfeller innebære at en er i en underlegen posisjon i forhold til voksne. Når konfirmanter på sine egne premisser inviteres til å bringe sine liv inn i konfirmasjonsundervisningen, kan det bidra til endring av hva en tenker om kristen etikk. Noen av konfirmantene kan tilhøre flere minoritetsgrupper i samfunnet samtidig. Noen kan ha familie med minoritetsbakgrunn. Noen kan ha opplevd trakassering og diskriminering på grunn av normbrytende funksjonsvariasjon. Noen kan ha identitet knyttet til kjønn og seksualitet som er annerledes enn det et flertall av konfirmantene har. Dersom konfirmantgruppen oppleves trygg, kan slike livsfortellinger brukes til å informere undervisningen og tilby maktkritiske perspektiver til kristen etikk.

5.1.3.3 Ekspandere

Etikk i trosopplæringen kan være inspirert av subversiv etikk på flere måter. Opplæringen kan være informert av maktkritiske perspektiver og tilby maktkritiske perspektiver. De som er vant til å tilhøre det privilegerte flertallet kan få kjenne på mindretallet blant de jevnaldrendes utsatthet (Afdal et al., 2014, s. 74–75). En diakonal trosopplæring kan handle om å slippe til mennesker fra marginaliserte grupper i undervisningen med sine livserfaringer, for på den måten å gi dem en stemme. En annen innfallsvinkel kan være å se på konfirmanter som mennesker med viktige tros- og livserfaringer som vi bør lytte til og la oss påvirke av.

«I nasjonal plan er fokus i hovedsak den ene veien: hvordan menighetens ulike deler kan inkluderes i trosopplæringen (Kirkerådet, Dnk, 2010, s. 27). Det er mindre hjelp til å tenke hvordan trosopplæringen for barn og unge, inkludert foresatte og familier, kan bidra til utvikling

av menigheten som helhet. I vår empiri ser vi eksempler på at trosopplæringen har en slik innvirkning, blant annet utvikling av gudstjenestelivet og samarbeid med andre aktører i lokalmiljøet. Det gjelder ikke minst betydningen av samarbeid mellom ulike medarbeidere i menigheten.» (Birkedal & Austnaberg, 2017, s. 206).

Lokal konfirmanntplan kunne i større grad være et resultat av tverrfaglig samarbeid i kirken. «Derfor er det viktig å analysere den konteksten vi lever i. Selv om tydning av konteksten aldri er et mål i seg selv, kan den være en hjelp til å prioritere og å formulere mål for det vi skal gjøre, å velge arbeidsmåtene vi ønsker bruke, å kartlegge ressursene vi har, og se på hvilke muligheter og hvilke begrensninger som ligger der.» (Jordheim og Sverdrup, 2011, s. 77).

Salmetekster har etisk innhold. Hvilken rolle spiller estetikk, musikk og kulturs rolle i etikken? Her kan en se på kantors mulige tverrfaglige bidrag. «Kristuskransen er et eksempel på kunnskaping» (Holmqvist, u.å.)

Planene gjør ikke rede for hvordan konfirmanter har vært delaktige i utarbeidelsen av planen. Det beskrives ikke hvordan planen er blitt til, eller hvem som har bidratt og bestemt innholdet i planen, og heller ikke hvem som har hovedansvaret for revisjon av planen og når det skal skje. Riktignok angir en av planene at en har gjennomført en undersøkelse blant ungdom i menigheten, og at resultatene fra undersøkelsen er tatt inn i prosessen med utarbeidelse av plan. En annen menighet har lagt inn i planen en fast undersøkelse blant konfirmantene i starten og slutten av konfirmantåret, men det fremkommer ikke på hvilken måte dette materialet systematiseres, eller om konfirmantenes svar har påvirkning på innhold i og gjennomføring av konfirmantundervisningen. Inkludering blir fremhevet i flere av planene. Bare én av menighetene har i planen beskrevet hvordan konfirmantenes ønsker og evalueringer systematisk brukes i konfirmasjonsarbeidet, ellers er medvirkning tolket mer som at konfirmantene skal få være delaktige som frivillige på gudstjenester og ellers i menighetens liv.

Læring som går toveis, ikke bare fra menighet/kateket til konfirmant (Holmqvist & Afdal, 2015). Dette vil kreve større kulturelle endringer i menighetene, som kan skape motstand. Det vil være behov for at menighetene lærer og utvikles. (Birkedal & Austnaberg, 2017, s. 192–

Flere etiske temaer kunne med fordel vært med i planene. Her vil jeg trekke frem ungdommers digitale liv, sosiale medier, der de kan møte mange etiske utfordringer. Én av planene nevner stikkordet porno, som kan berøre en av mange problemstillinger som ungdom kan møte når de er på internett.

5.2 Oppsummering av drøftingen

Denne drøftingen har tatt for seg begrensninger og muligheter i konfirmantplaners tilnærming til kristen etikk. Drøftingen kan best oppsummeres i en tabell:

	KRISTNE VERDIER	ANVENDT ETIKK	ETIKK I PRAKSIS	
KIRKENS LÆRINGSMÅL	Kirkens lære om tro og etikk	Respekt for mennesker og skaperverket	Kristne praksiser	ETIKK OVENFRA
REDSKAPER OG METODER	Kontekstuell bibellesning	Etiske refleksjons-samtaler	Overgangsriter	ALLMENN ETIKK
KONFIRMANTENES TRO OG LIV	Artikulere	Forstyrre	Ekspandere	ETIKK NEDENFRA

Når funnene fra analysen er drøftet, gjenstår det å oppsummere oppgaven under ett. Det vil jeg gjøre gjennom å gi en forklaring til figuren over.

6 Oppsummering av oppgaven

Funnene fra analysen er presentert, drøftet og oppsummert. Til sammen skal det som er presentert nå kunne gi svar på hovedproblemstillingen: Hvilke tilnærminger til kristen etikk kommer til uttrykk i lokale konfirmantplaner i Dnk? I dette siste kapitlet vil jeg kort oppsummere det som er kommet frem, og avslutte med noen utfordringer til videre arbeid med konfirmasjonstiden.

6.1 Kristen etikk i lokal konfirmantplan

Jeg vil oppsummere oppgaven gjennom å gi forklaringer til figuren fra oppsummeringen av drøftingen. Figuren inneholder de tre hovedfunnene fra hver av de to analysene, til sammen seks funn. Funnene fra dokumentanalysen presenteres loddrett, mens funnene fra den tematiske analysen presenteres vannrett. Til høyre i figuren er teorikapitlets tre hovedsyn på kristen etikk anvist. De ni feltene i midten av figuren samsvarer med drøftingskapitlets deloverskrifter på laveste nivå, og angir de mulighetene jeg har pekt på i drøftingen. De tre funnene til venstre er identiske med drøftingskapitlets deloverskrifter på nest laveste nivå. De tre etiske hovedsynene helt til høyre angir hvor i drøftingskapitlet begrensninger og muligheter for de tre tilnærmingene til kristen etikk ble drøftet.

Oppsummeringen av oppgaven gjøres ved å presentere hver kolonne for seg, fra venstre mot høyre. Den venstre kolonnen angir lokale konfirmantplaners tilnærming til kristen etikk som det som i oppgaven er blitt kalt kristne verdier. Under dette funnet i den tematiske analysen, identifiserte jeg spor av kristen etikk i utvalg av bibelvers, i presentasjon av kristne læresetninger, i refleksjon over regler og konsekvenser, og i møtet mellom tro og liv. Begrensningene i lokal konfirmantplan, slik jeg ser det, går først og fremst på at det ikke gis tilstrekkelig rom for konfirmantene til å komme med sine liv inn i undervisningen. Som vist i figuren, kan mulighetene her ligge i å invitere konfirmantene til i større grad å artikulere, sette ord på sine egne erfaringer. For å gjøre troen relevant i møte med de artikulerte erfaringene, kan en metode som kontekstuell bibellesning være en mulighet en kan prøve ut.

Kolonnen i midten av tabellen angir lokale konfirmantplaners tilnærming til kristen etikk som det jeg har kalt for anvendt etikk. Under dette funnet i den tematiske analysen, identifiserte jeg spor av kristen etikk i møte med spørsmål som handler om menneskeverd, forvalteransvar og samlivsetikk, rusmidler og inkludering. På dette punktet har jeg pekt på som en mulig begrensning i planene at de stemmene som kommer til orde i konfirmasjonstiden kan være for like. Det kan være et usynliggjort mangfold blant konfirmanter og ellers i menighet og nærmiljø, som kunne være til berikelse for konfirmasjonstiden dersom de slipper til i større grad. Dette kan tilsvare det som Afdal har kalt for forstyrrelser, at en blir utfordret på sine egne holdninger og erfaringer i møte med andres liv. Metoder inspirert av normkritisk tilnærming kan være en mulighet her. For å lykkes med den typen metoder, forutsettes at etikk knyttet til respekt for medmennesker og skaperverket er vel etablert i gruppen. Trygge samtaler som

innbyr konfirmantene til å reflektere åpent rundt etiske dilemmaer, kan være en av flere muligheter her.

Kolonnen til høyre i tabellen angir lokale konfirmantplaners tilnærming til kristen etikk som det jeg har kalt for etikk i praksis. Under dette funnet i den tematiske analysen, identifiserte jeg spor av kristen etikk i møte med temaer som å være en disippel, kristne praksiser, ritualer og å være et inkluderende fellesskap. En begrensning i lokale konfirmantplaner på dette punktet, kan ligge i at en ikke i tilstrekkelig grad har reflektert over bruken av kristne praksiser og målet med deltakelsen i kristne praksiser. At konfirmantene kan delta i menighetens liv og være frivillige i diakonale praksiser kan anses for å være en god metode for å skape tilhørighet til menigheten på. Kristne praksiser som uttrykk for kristen dydsetikk har i tillegg en selvstendig etisk og holdningsskapende dimensjon, som det tilsynelatende ikke er så stor bevissthet om. I denne begrensningen ligger det også muligheter, slik jeg ser det. En av mulighetene ligger i å involvere konfirmantene i større grad i planlegging og gjennomføring konfirmasjonstiden. Jeg henviste i innledningskapitlet til hva diakoniplanen sier om rett til medbestemmelse. Menighetenes diakoner kan utfordres på måter å gi konfirmantene reell medbestemmelse i konfirmasjonen, og konfirmanter som kjenner på utenforskap kan få si sin mening om konfirmasjonsopplegget. Det innebærer at en ikke bare lærer av hverandre, men at en sammen lærer noe som ingen visste fra før av. Konfirmantene kan lære kirken noe om hva det vil si å være kirke. I dette ligger et syn på hva kristen etikk er og bør være, og hvordan den blir til. Afdal kaller det ekspansjon av etikken. Kristen etikk er noe som forhandles i møte mellom mennesker, og skapes kontinuerlig. Konfirmanter som reelle medskapere kan bidra til å fornye kirkens ritualer og overgangsriter. Dåp av konfirmanter kan skje på nye måter. Innholdet i konfirmasjonsgudstjenesten kan endres. En kan finne riter for å introduseres som nytt medlem i menigheten. En ny allmenn overgangsrite fra barn til voksen kan bli til.

6.2 Konfirmantenes eller kirkens arena?

Som jeg viste til innledningsvis i oppgaven, har Dnk satt i gang en prosess for å revidere trosopplæringsplanen, og dermed plan for konfirmasjonstiden. Eventuelle endringer som gjøres bør begrunnes i nyere tverrfaglig konfirmasjonsforskning fra praksisfeltet. Gjennom arbeidet med masteroppgaven mener jeg å ha avdekket noen av de områdene en kan ha utbytte av å forske på. Aktuelle områder for forskning er hva menighetene har som mål for konfirmasjonstiden, hvilke undervisningsmetoder som velges og hvorfor, på hvilke måter

konfirmantene inkluderes i menighetens liv, og på hvilke premisser slik inkludering skjer. En kan også forske på fordeler og ulemper med å ha plan for konfirmasjonstiden som en integrert del av trosopplæringsplanen, og hvilken stauts konfirmantplaner har i menighetene.

Som jeg har pekt på i oppsummeringen, ser jeg muligheter for at konfirmasjonen i større grad kan være en felles arena der representanter for kirken og konfirmantene skaper kunnskapen og meningen sammen. En utvikling av konfirmantarbeidet i denne retningen kan imøtekomme noe av Bispemøtets bestilling til menighetene, som jeg omtalte i innledningen. Ungdommens kirkemøte kan få være med å bestemme hvilke livsnære temaer som bør prioriteres. Den homofile konfirmanten som blir mobbet, får på en hensiktsmessig måte slippe til i konfirmasjonsundervisningen med sine fortellinger. Mobberne blir gitt muligheter til å forstå hvordan mobbing oppleves, og kan være med å skape en ny samværskultur blant konfirmantene.

Kirkelige medarbeidere holder utvilsomt en viktig del av konfirmantenes liv i sine hender. I årene fremover vil diskusjonen om kirkelig konfirmasjon som arena fortsette. Hvordan kirken ivaretar den etiske forpliktelsen i møte med konfirmantene bør bli en sentral del av den diskusjonen.

7 Litteratur

- Afdal, G., Røthing, Å. & Schjetne, E. (2014). *Empirisk etikk i pedagogiske praksiser. Artikulasjon, forstyrrelse, ekspansjon*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Amundsen, L. N. (2018). *Kampen for tilgivelsen* [Masteroppgave, VID vitenskapelige høyskole]. VID:Open. <http://hdl.handle.net/11250/2557563>
- Asdal, K. & Reinertsen, H. (2020). *Hvordan gjøre dokumentanalyse. En praksisorientert metode*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Asheim, I. (1994). *Mer enn normer. Grunnlagsetikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bibelen*. (2011). Oslo: Bibelselskapet.
- Birkedal, E. & Austnaberg, H. (2017). Planarbeid i trosopplæring som ressurs for menigheten? *Prismet* 68 (3), 189–209. <https://doi.org/10.5617/pri.5549>
- Bispemøtet, Den norske kirke. (2020). *Konfirmasjon og konfirmasjonstid i Den norske kirke*. <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/bispemotet/uttalelser%20bispem%C3%B8tet/>
- Bonden, O. K. (2007). Konfirmasjonen som folkekirkelig rite. *Nytt norsk kirkeblad* 3/2007, 34–42.
- Botvar, P. K. & Gresaker A. K. (2015). *Vi hjelper dem til å ta egne, gode valg. Kristent ungdomsarbeid på rus- og seksualitetsfeltet*. Oslo: KIFO.
- Caprona, Y.d. (2013). *Norsk etymologisk ordbok. Tematisk ordnet*. Oslo: Kagge.
- Christoffersen, S. Aa. (2012). *Handling og dømmekraft. Etikk og menneskesyn i lys av en kristen kulturarv*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engedal, L. G., Fagermoen, T. & Sandsmark, A. (red.) (2015). *Trosopplæring for alle? Læring, tro og sårbare unge*. Oslo: IKO.
- Grimsby, L. K. & Birkedal, E. (2020). Unges tanker om konfirmasjon: En studie blant 14-åringer forut for deres valg av ungdomsrite. *Tidsskrift for praktisk teologi* 37 (2), 22–38.

Heiene, G. & Thorbjørnsen, S. O. (2011). *Kristen etikk – en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Holmqvist, M. (u.å.) *Konfirmasjonspedagogikk*. <https://ressursbanken.kirken.no/nb-NO/2017/hvorfor-konfirmasjon/#na>

Holmqvist, M. & Afdal, G. (2015). Modes of Learning And The Making Of Religion. The Norwegian And Finnish Curricula For Confirmation. *Nordic Journal of Religion and Society*, 28 (1), 1–20.

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 5. utgave. Oslo: Abstrakt.

Johannessen, K. I., Jordheim, K., Korslien, K. K. (red.) (2009). *Diakoni – en kritisk lesebok*. Bergen: Fagbokforlaget.

Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Johnsen, E. T., Kirkemo E., Mysen, S.J. & Gillebo, M. (2018). Fra katekisme til liberal pietisme. Konfirmantbøker anno 2015. *Prismet* 69 (1), 69–84. <https://doi.org/10.5617/pri.6154>

Kielland, J. C. (2015). Hvorfor konfirmerer kirken. *Nytt norsk kirkeblad*, 2/2015, 23–26.

Kirkerådet, Den norske kirke. (2010). *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke*. https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/planer-visjonsdokument-og-strategier/plan_trosopplaering_bokmaal.pdf

Kirkerådet, Den norske kirke. (2020a). *KR 28/20 Trosopplæring – 20 års erfaring og veien videre*. <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/saksdokumenter-og-vedtak/kirker%C3%A5dets%20m%C3%B8te%2026.%20mars%202020/>

Kirkerådet, Den norske kirke. (2020b). *Plan for diakoni*. https://ressursbanken.kirken.no/contentassets/74595229021f433b9e5541f654bfa353/plan-for-diakoni_rev2020.pdf

Kirkerådet, Den norske kirke. (u.å.). *Rammer for konfirmanttiden*.
<https://ressursbanken.kirken.no/nb-NO/2017/rammer-for-konfirmanttiden/#na>

Krupka, B. (2018). Med rom for flere stemmer? En kritisk analyse av tre nye læreverk for konfirmantundervisning i Den norske kirke. *Prismet* 69 (1), 5–25.
<https://doi.org/10.5617/pri.6151>

Rotevatn, H. S. (2013). *Hva må jeg vente med, og hvorfor? Hva formidler norske konfirmantbøker om seksualitet og samliv?* [Masteroppgave, MF Vitenskapelig høyskole]. MF Open. <http://hdl.handle.net/11250/161377>

Skogstad, B. G. (2019). *Praksisfortellingen i trosopplæringen. Hvordan kan praksisfortellingen fungere som en læringsstrategi for etisk refleksjon i trosopplæringen av barn og unge. En teoretisk og praktisk tilnærming*. [Fordypningsoppgave, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-72405>

Statistisk sentralbyrå. (2020). *Den norske kirke*. https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/statistikker/kirke_kostr

Stavanger bispedømme. (u.å.). *Plan for konfirmasjonstiden*. [Lysarkpresentasjon]. <https://slideplayer.no/slide/13935802/>

Sverdrup, A.M. & Jordheim, K. (2011) *Diakoni i trosopplæringen med studieopplegg*. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole.

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 4. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.

Ungdommens kirkemøte, Den norske kirke. (2020). *UKM 07/20 Alkohol og rus*. <https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/ungdommens-kirkemote/2020/ukm%2007.pdf>

Wells, S. og Quash, B. (2010). *Introducing Christian ethics*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Aadland, E. (2018). *Etikk i profesjonell praksis*. Oslo: Samlaget.